VÅRT FÖRSVAR

Oberoende tidskrift sedan 1890

Nr 4, December 2020

The world may change.
World class doesn't.

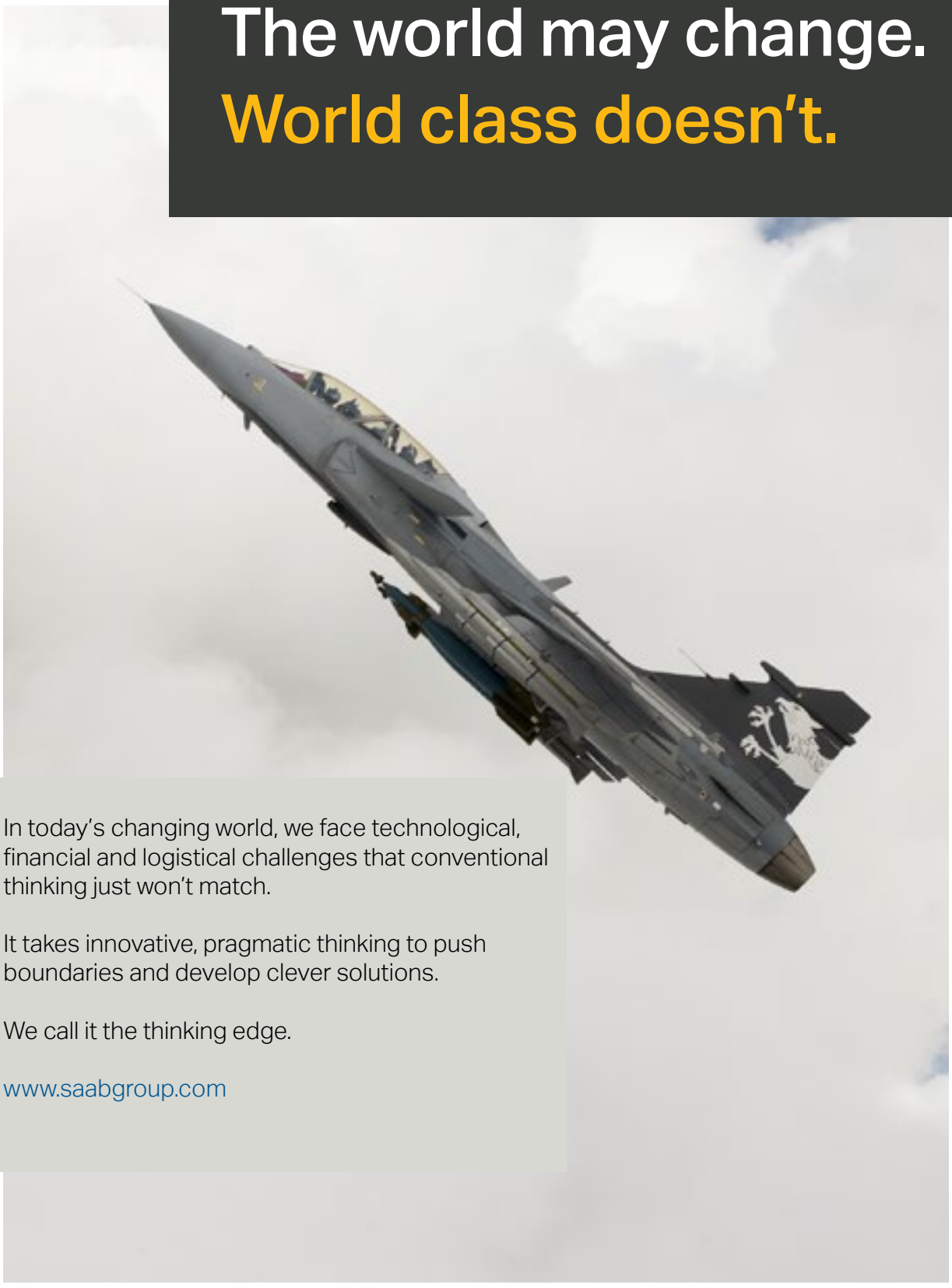

In today's changing world, we face technological, financial and logistical challenges that conventional thinking just won't match.

It takes innovative, pragmatic thinking to push boundaries and develop clever solutions.

We call it the thinking edge.

www.saabgroup.com

SAAB TECHNOLOGIES

SAAB

VÅRT FÖRSVAR

Oberoende tidskrift för försvar och säkerhet sedan 1890. Utges av Allmänna Försvarsföreningen.

Vårt Försvar utkommer med fyra nummer per år. Tidskriften är ett populärvetenskapligt, opolitiskt organ för analys och debatt i försvars- och säkerhetsfrågor.

Ansvarig utgivare:
Elisabeth Nilsson

Chefredaktör:
Tommy Jeppsson
E-post: chefredaktoren.vf@aff.a.se

Redaktionskommitté:
Johanna Gårdmark, Gunilla Herolf, Tommy Jeppsson, Bo Jifält, Stefan Ring, Olle Schylander och Anna Wieslander.

Grafisk design:
ClearDesign.se

Tryck:
Tryckerigruppen AB

Nästa nummer:
26/3 2021

Material:
Publicering av artiklar införda i Vårt Försvar medges med angivande av källan. Tidningen tar inte ansvar för insänt icke beställt material.

Prenumeration:
Helår fyra nummer: 300 SEK.
Pris t o m 25 år: 100 SEK.
Bankgiro 482-8885 eller
Plusgiro 127 11-8

ISSN:
0042 - 2800

Annonser och annonspriser:
AFF:s kansli
Teatergatan 3, 111 48 Stockholm
Telefon: Kanslichefen Olle Schylander 070-302 77 20
E-post: aff@aff.a.se
www.aff.a.se

Organisationsnummer:
802000-1106

Omslagsbild: Sverige höjer sin totalförsvarsförmåga. Foto: Försvarsmakten och PxHere.

Höjd försvarsförmåga behövs

En belagd sanning är att samhällsbyggande förutsätter säkerhet. Således möjligheterna att hantera hot, vilkas utgångspunkt kan vara såväl externa som interna aktörer, som kan samverka för att nå sina mål. Dessa kan vara politiska för en statlig aktör och exempelvis ekonomiska för en icke-statlig.

Samtidigt har den pågående coronapandemin satt det svenska välfärdssystemet och ekonomin under mycket stark press. Fler än 6000 personer har förlorat sina liv, lyckligare lottade enbart sina arbeten. Det är helt uppenbart att beredskapen för att hantera det oväntade och oönskade i vårt land behöver ordentliga satsningar.

Det här sker samtidigt som den säkerhetspolitiska barometern visar på ostadigt, något som framkallar satsningar på landets totalförsvar. En fråga är om dessa satsningar sker tillräckligt snabbt och ger effekt också på kort tid. Oväder kommer sällan eller aldrig när vi uppfattar oss stå rustade för att hantera dem, utan i stället ofta med kort eller ingen förvarning. De tar oss med överraskning med vidhäftade svårigheter att hantera situationen. Skogsbränderna 2018 eller pandemin 2020, var vi beredda? Svaret är nej, och skogsbränder, liksom en pandemi, kan uppträda samtidigt, också i en krigssituation. Det kan till och med vara så illa att antagonisten (-erna) ombesörjer att så sker.

Den pågående pandemin innebär också säkerhetspolitiska maktförskjutningar, där tendenserna till ett svagare väst är svåra att inte uppfatta, samtidigt som Ryssland och Kina fortsätter att stärka sina militära muskler. I Kinas fall gäller det också, inte minst, sina ekonomiska dito, med åtföljande ökat politiskt inflytande, också i Europa.

Cyberangrepp och påverkansoperationer har blivit en normalitet, liksom våldet inom landet med skjutningar och sprängningar, där trenden, trots polisiära satsningar, inte verkar peka neråt. Därmed kan frågan om vem eller vilka som gynnas av detta osökt ställas, där det nedslående svaret naturligtvis blir antagonisten (-erna). Nästa fråga som bör ställas är i vilken grad som externa antagonister och de som finns inom landet samarbetar och i vilken utsträckning de senare erhåller finansiellt stöd liksom ett logistiskt sådant, med bl a vapen och sprängmedel, utifrån. Alarmism? Knappast, men däremot lika enkla som möjliga orsakssammanhang.

En starkt ökad nationell totalförsvarsförmåga krävs. Den ska inkludera alla viktiga samhällsaktörer, och fundamentet bör vara samhällsmedborgarnas personliga engagemang. Det är inte de många och långa utredningarna som i första hand krävs för att nå dit. Kloka analyser som underlag för beslut har tidigare kunnat ske på kort tid. Så kan även ske nu.

Tommy Jeppsson

VÅRT FÖRSVAR Nr 4, December 2020

Noterat

5 **Minou Sadeghpour**
Pakistan, Taiwan, skydddsrum, Nagorno-Karabach och ett osäkert avtal

Analys av den militära alliansfriheten

7 **Karlis Neretnieks**
Fortsatt militär alliansfrihet – eller vad?
Förutsättningarna för att få hjälp ökar om vi har bindande överenskommelser.

Tema: Höjd försvarsförmåga

11 **Michael Claesson**
Det strategiska å(-ter)tagandet
Bättre förutsättningar för att upprätthålla en grundläggande försvarsförmåga.

14 **Sakari Teerikoski**
Annorlunda rymdkapplöpning
Den civila rymdkapplöpningen har en försvars- och säkerhetspolitisk motsvarighet.

16 **Per Edling**
Förbandschefens perspektiv
Förmågan har utvecklats mycket positivt under de senaste åren.

18 **Ida Texell**
Kommunperspektivet och civilt försvar
Alla behöver fördjupad kunskap om risker och säkerhet.

22 **Bengt Sandström**
Frivilliga – en nyckelresurs
Frivilligorganisationerna bör ges uppgifter längs hela konfliktskalan.

24 **Annika Avén**
Att bemöta cyberhotet mot Sverige
Cyberattacker påverkar ekonomi, välfärd och konkurrenskraft.

Analys

26 **Maria Tilander**
USA-valet och den transatlantiska länken
Den säkerhets- och försvarspolitik som förs i Vita huset har direkt påverkan på EU och Sverige.

28 **Jacob Hedenskog**
Quo vadis Belarus?
Lukasjenko är kraftigt försvagad.

30 **Lars Nylén**
Klanstyre, voodoo och vägspärrar
Svag stat, stark klan.

33 **Aron Lund**
Ingen Ljusning i Mellanöstern
Jag har aldrig sett regionen i sämre skick än nu.

36 **Kristina Bergendal**
Vad kan vi göra för Mali?
Ett tydligare helhetsgrepp krävs.

39 **Lars Nylén och Lovisa Strömmer**
Sjukvården i det nya totalförsvaret
Hälso- och sjukvården måste prioriteras.

Ord i tiden

42 **Hain Rebas**
Spåren förskräcker – men...
Inget är glömt i Helsingfors.

PAKISTAN VÄLJER EMBRAER

I en artikel från *International Institute for Strategic Studies* (IISS) meddelas att Pakistans marin har valt *Embraer Lineage 1000 jetliner* för att ersätta *P-3C Orion* i rollen som havsövervaknings- och ubåtsjaktflygplan.

Admiral Zafar Mahmood Abbasi, är tidigare pakistansk marinchef. Foto: ISPR / Wikimedia Commons.

Avgående marinchefen, amiral Zafar Mahmood Abbasi, tillkännagav den 6 oktober att marinen skulle ersätta sin P-3C Orion-flotta med tio ombyggda kommersiella jetplan, av vilka enbart det första har beställts.

Frågan om vilka problem som kan uppstå vid konvertering av flygplanet ställdes till Douglas Barrie, analytiker vid IISS, som uppger att det inte är ovanligt att använda ett kommersiellt flygplan som grund för en ASW [anti-ubåtskrig]-plattform, även om det medför vissa utmaningar.

Efter konvertering till den pakistanska militära versionen kommer flygplanet att kallas *Sea Sultan*. Det är oklart om flygplanet förvärvas direkt från tillverkaren eller via någon mellanhand. Vid förfrågningar till Embraer kring affären har det brasilianska företaget valt att inte kommentera affären.

MISSILFÖRSÄLJNING TILL TAIWAN

Det amerikanska utrikesdepartementet har godkänt en försäljning av 400 kryssningsmissiler till Taiwan, en affär värderad till 2,3 miljarder dollar. Missilerna, Boeings *Harpoon Block II*, kompletteras av bland annat hundra kustförsvarsrobotsystem av typen *Harpoon*, fyra övningsmissiler, reservdelar och supportmateriel som en del av affären. Taiwan avser att finansiera hela köpet med egna medel.

Försäljningen av kryssningsmissilerna genomförs i ljuset av ökade spänningar mellan Kina och USA. Kinas reagerade på affären mellan Taiwan och USA genom sanktioner mot Boeing, Lockheed Martin och till viss del Raytheon.

Tillkännagivandet om sanktionerna mottogs givetvis negativt av det amerikanska utrikesdepartementet, som via sin talesman i ett mejlmeddelande uppgav att det var upprörande att rikta in sig på amerikanska företag i syfte att komma åt USA:s regering.

"Hope is no basis for a defence policy."

Margaret Thatcher

BEFOLKNINGSSKYDD OCH SKYDDSRUM

Det finns över 64 000 skyddsrum i Sverige. Skyddsrummen är i sin tur en del av befolkningsskyddet, som syftar till att skydda och rädda civilbefolkningens liv och egendom.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) är ansvarig för att se över skyddsrumsbeståndet i Sverige. Myndigheten har en viktig roll vad avser utvecklingen av Sveriges beredskap för kris och krig. MSB arbetar med att utveckla ett förändrat arbetssätt för att säkerställa att alla skyddsrum i Sverige är funktionsdugliga samt att skyddsrumsbeståndet kan inventeras mer effektivt på sikt.

Regeringen har föreslagit en utredning som ska se över hur ett modernt befolkningsskydd ska vara utformat i Sverige. MSB:s förhoppning är att utredningen kommer att ge myndigheten en bättre bild av skyddsrumsbeståndet.

OROLIGHETER KRING NAGORNO-KARABACH

I den bergiga regionen Nagorno-Karabach blossade under hösten 2020 än en gång den gamla konflikten mellan azerier och armenier upp. Konflikten inleddes i slutet av 1980-talet, när etniska armenier i området förklarade att man ville att Nagorno-Karabach skulle tillhöra Armenien. Under striderna, i samband med att de etniska armenierna tog kontroll över regionen, uppskattas mellan 20 000 och 30 000 människor ha mist livet. En vapenvila undertecknades 1994, men inga förhandlingar har lyckats åstadkomma ett permanent fredsavtal. Sedan 1994 säger sig Nagorno-Karabach vara en egen republik, men den har inte erkänts av någon stat och området ses av omvärlden som en del av Azerbajdzjan.

En komplicerande faktor har varit att den senaste konflikten inte utspelat sig runt enklaven Nagorno-Karabach utan vid den internationella gränsen mellan Azerbajdzjan och Armenien. Ytterligare komplikationer har varit att ett flertal stormaktsintressen varit inblandade samt att, trots vädjanden från EU och FN, de båda ländernas ledare inte velat sätta sig vid förhandlingsbordet. Efter vissa militära framgångar för Azerbajdzjan och rysk medling enades emellertid parterna den 9 november om ett eld-upphör. Ett stort frågetecken kvarstår emellertid fortfarande om hur hållbar den ska bli. Reaktionerna inom Nagorno-Karabach tyder tyvärr inte på det.

Nagorno-Karabach. Foto: Emreculha / Wikimedia Commons.

AVTAL MED STOR OSÄKERHET

Trots positiva reaktioner till Förenade Arabemiratens och Bahrains formella erkännande av staten Israel menar bedömare att den fortsatta processen kan möta stora svårigheter. I motsats till situationen när de diplomatiska förbindelserna upprättades mellan Israel och Jordanien 1994, och det därefter skedde ett upptinande av relationerna med vissa Gulfstater, är de aktuella överenskommelserna inte en del av en bredare fredsprocess.

En sådan behövs enligt bedömare för att de positiva effekter som faktiskt kommer med erkännandet av staten Israel ska kunna bidra till långvarig stabilitet i regionen. Huruvida andra fördelar med avtalet infrias beror på vad parterna eftersträvar med de nya möjligheter som öppnar sig och om de hittar sätt att övervinna begränsningarna.

Premiärminister Benjamin Netanyahu. Foto: Gage Skidmore / Wikimedia Commons.

Uppenbart är att det inte kommer att vara helt enkelt och att det finns svårigheter inom vart och ett av de områden där ytterligare utdelning från avtalen har utlovats. Samarbetet inom säkerhets- och försvarspolitiken är ett exempel. Det finns också gränser för båda sidors vilja att dela med sig av känslig teknik och information.

***Minou Sadeghpour** är verksam som styrelseledamot i Allmänna Försvarsföreningen. Hon bevakar säkerhetspolitik och utvecklingen i omvärlden.*

Fortsatt militär alliansfrihet – eller vad?

Vi är, och kommer alltid att vara, beroende av stöd från andra i det fall vi skulle bli angripna. Förutsättningarna för att få hjälp ökar om vi har bindande överenskommelser med parter som har resurser, och ett egenintresse, för att leverera stöd. I dagsläget är det endast Nato som uppfyller de kriterierna. Vi bör därför ansöka om medlemskap i Nato, trots de osäkerheter alliansen står inför, skriver ***Karlis Neretnieks****.*

Den säkerhetspolitiska ekvation som vi har att lösa har alltför många okända inslag för att kunna leda till ett entydigt svar. Alla alternativ, må det vara fortsatt militär alliansfrihet, Nato-anslutning, EU-försvar, allians med Finland eller något annat, innebär att allvarliga osäkerheter kvarstår och att nya uppstår. Inte någon gång i modern tid har vi haft en så komplicerad omvärld att hantera som nu.

STORA OSÄKERHETER

Rysslands ökade militära förmåga och aggressiva agerande, med såväl militära medel som genom olika hybridoperationer för att öka sitt inflytande i sitt ”nära utland”, utgör ett allt större orosmoment.

Kinas starka ekonomiska och militära tillväxt, kombinerat med ett alltmer provocerande uppträdande i Asien, gör att USA nu prioriterar Stillahavsområdet framför Europa. Även den politiska utvecklingen i USA kan, oberoende av administration, leda till ett minskat amerikanskt engagemang i Europa.

USA:s ändrade fokus och Rysslands agerande har lett till att ett EU-försvar börjat diskuteras som ett alternativ, eller komplement, till Nato. Alla konkretiseringar av vad det skulle innebära har dock hittills stupat på divergerande hotbilder och nationella ekonomiska särintressen. Men frågan lever.

Förutom dessa mer övergripande trender finns ytterligare ett antal osäkerheter, med idag okänt utfall, som måste tas med i ekvationen. Här bara några.

Vad kan Storbritanniens utträde ur EU få för säkerhetspolitiska konsekvenser? Kriget i Ukraina pågår nu för sjätte året i rad. USA har efter en inledande tvekan börjat leverera krigsmateriel till Ukraina. Ökar det eller minskar det stabiliteten i Europa? Vad kan ett ökat ryskt inflytande i Belarus leda till? Hur kan konflikten mellan Turkiet och Grekland påverka sammanhållningen inom Nato? Kan USA:s ökade fokus på Stillahavsområdet leda till att Kreml ser en ökad handlingsfrihet för olika typer av aktioner i Europa?

Vi kan spekulera om hur olika händelseutvecklingar, i USA, Europa, Medelhavet eller Asien, kan påverka svensk säkerhet, men det enda som vi säkert vet, är att vi inte vet.

SVENSKA HANDLINGSALTERNATIV

Vilka säkerhetspolitiska handlingsalternativ har då Sverige? Kan vi bidra till att eliminera de osäkerheter som vi ser idag? Bara marginellt, om ens överhuvudtaget. Inte heller kan vi med någon säkerhet förutse vad det skulle vara som utlöste en konflikt där Sverige blir indraget, och försöka planera

utifrån det. En mer framkomlig väg är att försöka identifiera varför någon överhuvudtaget skulle överväga att använda militära medel i vårt närområde, och sedan utforma vår försvars- och säkerhetspolitik för att hantera sådana situationer.

I grunden finns det tre scenarier som skulle motivera att vi blir indragna i en militär konflikt.

I det första scenariot vill Ryssland skydda en militär operation riktad mot Baltikum. För att stödja sina baltiska alliansmedlemmar är Nato starkt beroende av att kunna utnyttja svenskt territorium, främst luftrum. Något som Ryssland rimligtvis skulle vilja förhindra.

Det andra fallet kan uppstå om Ryssland ser ett behov av att utöka skyddet kring basområdena på Kolahalvön. I dessa baser är såväl huvuddelen av Rysslands kärnvapenbestyckade ubåtar som de fartyg och flygplan vilka ska verka i Atlanten baserade. Det här fallet är ur svensk (och finsk) synvinkel speciellt oroande då det kan vara aktuellt redan vid en allvarlig kris, utan att det dessförinnan har utbrutit krig mellan Nato och Ryssland. Redan innehavet av delar av norra Finland och norra Sverige skulle innebära stora fördelar för Ryssland.

Det tredje fallet är kopplat till att upprätthålla sjö- och luftförbindelser till Skandinavien. Delar av de sjö- och luftstridskrafter som är baserade i Murmanskregionen har som uppgift att avskära Natos förbindelser över Atlanten, för att på så sätt hindra att amerikanska förstärkningar kan tillföras Europa. Redan en delvis framgångsrik operation av det slaget skulle kunna leda till att förbindelserna till Skandinavien blev avbrutna. De Natostridskrafter som har till uppgift att hindra Ryssland att genomföra en sådan ”avsnörningsoperation” är främst baserade i Norge och Storbritannien. Att skydda ryggen åt Norge blir därmed ett vitalt intresse för Sverige (och Finland). Det gäller såväl för att säkerställa vår försörjning som för att kunna ta emot eventuella militära förstärkningar.

Hur ser då den säkerhetspolitiska matsedeln ut för Sverige? Grovt sammanfattat står följande rätter på menyn:

- Nato-anslutning
- Verka för att EU blir en kraftfull säkerhetspolitisk aktör
- Nordisk försvarsallians
- Försvarsallians med Finland
- Regionala försvarsöverenskommelser
- Fortsatt militär alliansfrihet

> Vi bör så långt möjligt öka osäkerheten i ryska kalkyler.

HUR SMAKLIGA ÄR RÄTTERNA?

En Nato-anslutning skulle innebära att ett angrepp på Sverige också vore ett angrepp mot övriga alliansmedlemmar, och därmed utlösa motåtgärder från andra än bara Sverige. Tröskeln för ett angrepp mot Sverige skulle därmed öka drastiskt. Problemet här är alliansens framtida trovärdighet. I vilken utsträckning kan vi basera vår säkerhet på stöd som kanske inte kommer att levereras?

EU är idag ingen militär allians. Det finns ingen ledningsorganisation, ingen planering och heller ingen gemensam syn på vilka uppgifter som ett eventuellt EU-försvar skulle lösa. Dessutom saknas idag i Europa de militära resurser som skulle krävas för att utgöra en trovärdig motvikt mot Ryssland. Alternativet kan bara ses som en mycket långsiktig option, men samtidigt den enda som kan utgöra ett alternativ till Nato om alliansen skulle försvagas drastiskt.

Ett nordiskt försvarsförbund, omfattande Sverige, Norge och Finland, kan synas vara ett tämligen attraktivt alternativ (för Danmark är Tyskland och Polen mer naturliga samarbetspartners). Ländernas sammanlagda stridskrafter är på papperet ganska imponerande. Tillsammans är de antagligen större än vad Ryssland skulle kunna sätta in mot något enskilt nordiskt land. Men det är bara en skenbar styrka. Det vore exempelvis orimligt att föra över stora delar av den finska armén till Skåne för att där möta ett angrepp mot Sverige, och att Finland därmed lämnade sin östra gräns delvis oförsvarad. Lika litet kan den norska flottan förväntas operera i Östersjön och lämna det fritt fram för de ryska sjöstridskrafterna baserade på Kolahalvön. Det i praktiken enda område där det finns stora fördelar att vinna vore gemensamma flygoperationer. Att Norge skulle avstå från sitt medlemskap i Nato, en förutsättning för en nordisk försvarsallians, får betraktas som mycket osannolikt. Det gäller även om alliansen skulle försvagas jämfört med idag. Norge skulle dessutom då också avsäga sig det yttersta avskräckningsmedlet mot rysk kärnvapenutpressning, nämligen Natos förmåga att svara med kärnvapen.

En formell militärallians mellan Sverige och Finland skulle höja tröskeln för ett ryskt angrepp mot båda länderna. Ryssland skulle då exempelvis behöva gardera sig mot

God stämning brukar råda vid de nordiska försvarsministermötena. Men är en nordisk försvarsallians möjlig? Vid mötet, som hölls i november 2019, deltog (från vänster på bilden) Arnór Sigurjónsson, Island, Danmarks försvarsminister Trine Bramsen, mötets värd Peter Hultqvist, Finlands försvarsminister Antti Kaikkonen samt Norges försvarsminister Frank Bakke-Jensen. Foto: Magnus Liljegren/Regeringskansliet.

att Sverige genomförde stridshandlingar i Östersjön, även om det ryska angreppet bara riktade sig mot norra Finland. Då i syfte att utvidga säkerhetszonen kring baserna på Kolahalvön. Men just där ligger också dilemmat för både Sverige och Finland. Är man beredd att gå i krig mot Ryssland i det fall bara det andra landet angrips? Försvaret av norra Finland kan vara ett exempel. Ett annat skulle kunna vara Gotland. Hur villigt skulle Finland vara att gå i krig mot Ryssland för att hjälpa Sverige att försvara ön? Skulle båda länderna bli angripna samtidigt försvinner problemet, då gäller det att agera så effektivt som möjligt tillsammans. Det dagens svensk–finska samarbete syftar till.

Långtgående multilaterala samarbeten, till exempel ett ”Hansaförbund”, bestående av Storbritannien, Tyskland, Norge, Danmark, Polen, de baltiska staterna, Sverige och Finland, skulle antagligen kunna spela en roll för att minska risken för ryska militära äventyrligheter i vår del av världen. Ur rysk synvinkel skulle då osäkerheten öka genom att man aldrig säkert skulle veta vilka motståndare man hade att möta. Dock, så länge det inte var en förpliktigande allians så skulle vi själva (och övriga) stå inför samma osäkerhet – vilka kommer vi att slåss tillsammans med, om några? Dessutom, så länge Nato existerar i någon form kommer dagens alliansmedlemmar i vårt närområde antagligen se möjligheten till amerikansk hjälp, även om den kan bli begränsad, som mer avskräckande gentemot Ryssland, än vilka som helst löften från ”Hansaförbundet”. Möjligtvis kan man också ställa frågan i vilken mån Sverige är berett, och har förmågan, att åta sig förpliktelser att försvara de baltiska staterna inom ramen för ett sådant förbund.

Kan vi själva skapa en sådan avskräckningsförmåga att vi därmed skulle kunna undvika att bli angripna vid en väpnad konflikt i vårt närområde? Ett kraftigt förstärkt svenskt försvar kommer att höja tröskeln för ett angrepp, och även bidra till en ökad stabilitet i regionen genom att eventuella angrepp mot våra grannar blir svårare att genomföra. Men oberoende av hur mycket vi än rustar kommer vi aldrig kunna skapa oss en tillräcklig förmåga för att på egen hand möta alla eventualiteter. Vi kommer alltid att vara beroende av utländskt stöd i olika former, efter kortare eller längre tid. Det gällde under det kalla kriget, det gäller idag och kommer att gälla även imorgon. Dessutom, hur skulle Nato och EU agera om Sverige inte tog ställning i en konflikt där medlemmar i någon av dessa organisationer blev angripna? Sverige är idag så beroende av både USA och EU, ekonomiskt och militärt, att ett

En formell försvarsallians mellan Sverige och Finland skulle höja tröskeln för ett angrepp på våra länder.
Foto: Roland Magnusson / Shutterstock.

”neutralitetsalternativ” i händelse av en konflikt i vårt närområde inte existerar.

AVSLUTANDE SLUTSATSER

Den viktigaste slutsatsen är att det inte finns någon enskild lösning på de säkerhetspolitiska problem som vi står inför. Istället blir det en fråga om hur vi genom en kombination av olika åtgärder kan bädda för att uppnå olika försvars- och säkerhetspolitiska syften.

Det första skulle vara att inte ge Ryssland en billig, tämligen riskfri, option att utnyttja svenskt territorium som en del av en operation riktad mot något eller några av våra grannländer. Och i det fall vi ändå blev angripna, kunna slåss tillräckligt länge för att kunna få hjälp. Att kunna slåss för tid kommer att vara än mer viktigt i framtiden då osäkerheterna kommer att öka kring hur och när Nato kommer att agera i vårt närområde, både när det gäller att stödja våra grannar och eventuellt även oss. Det kräver en avsevärt större egen militär förmåga än den som Försvarsberedningen föreslagit.

Vi är, och kommer alltid att vara, beroende av stöd från andra i det fall vi skulle bli angripna. Förutsättningarna för att få hjälp ökar om vi har bindande överenskommelser med parter som har resurser, och ett egenintresse, för att leverera stöd. I dagsläget är det endast Nato som uppfyller de kriterierna. Vi bör därför ansöka om medlemskap i Nato, trots de osäkerheter alliansen står inför.

Skulle Natos trovärdighet urholkas drastiskt krävs alternativ. Vi bör därför engagera oss för att EU också ska få militära muskler, även om det är en långsiktig och delvis osäker lösning.

Vi bör så långt möjligt öka osäkerheten i ryska kalkyler när man i Moskva ställer sig frågan ”vilka motståndare riskerar vi att behöva slåss emot?”. Olika bilaterala och multilaterala militära samarbeten bör därför stärkas och utvecklas, även om de inte innebär några garantier för den dag vi skulle bli angripna.

Detta om i huvudsak militär säkerhet. Väger vi även in nödvändigheten av att, i fred, gråzon som krig, också kunna möta olika ekonomiska hot, cyberkrigföring, påverkansoperationer, terrorism m m, blir det än mer uppenbart att en svensk ”Alleingang” inte har något med dagens eller morgondagens säkerhetspolitiska realiter att göra.

Vi måste satsa på flera olika hästar i det säkerhetspolitiska lopp som just nu pågår. Någon eller några kanske ger utdelning.

Karlis Neretnieks *är Generalmajor och har tidigare bl a varit chef för Försvarshögskolan.*

Det strategiska å(-ter)tagandet

Historien tar aldrig slut; varje era innehåller ett arv. Det är ett arv som, oavsett om man vill det eller ej, utgör grunden för nästa iteration ifråga om försvarskoncept med tillhörande förmågor. Det är nödvändigt att tänka i minst tre, kanske till och med fyra, försvarsbeslut samtidigt för att kunna ha tillräckligt fokus på viktiga omslagspunkter.

Michael Claesson

Det är ett välkänt faktum att svensk säkerhets- och försvarspolitik både omformats och formats sedan det kalla krigets bipolära världsordning, som hölls i balans mellan Warszawa-pakten och Nato. Mitt i denna ”instabila stabilitet” låg Sverige med ett utmanande geostrategiskt läge och med ett inpräntat säkerhetspolitiskt mantra uttryckt som ”militärt alliansfri i fred syftande till neutralitet i krig”. Om det säkerhetspolitiska mantrat var målet, utgjordes medlen av en till volymen omfattande försvarsmakt, understödd av en inhemsk försvarsindustri, samt ett totalförsvarskoncept som i stort sett gjorde hela landet förberett för det yttersta hotet, kriget. Försvarsmaktens militärstrategiska och operativa fokus var sedan

Armén får fler kvalificerade förband.
Foto: Jimmy Croona / Försvarsmakten.

Ett förbättrat luftförsvar utgör ett satsningsområde. Foto: Louise Levin / Försvarsmakten.

Ubåtsvapnet ska bestå av fem enheter. Foto: Rebecca Signäs / Försvarsmakten.

1945 inriktat mot att bygga ett effektivt invasionsförsvar i syfte att i första hand verka krigsavhållande, men i andra hand att kunna avvärja ett sovjetiskt anfall. Efter det kalla krigets slut och Sovjetunionens upplösning talades om historiens slut, en evig fredsperiod och normaliserade relationer mellan Ryssland och Västeuropa samt USA. I denna säkerhetspolitiska miljö blev det efter hand frestande att styra om de omfattande resurser som under lång tid gått till att bygga och vidmakthålla militär förmåga mot andra politikområden, som bedömdes kräva utveckling. Sverige gick samma väg. Ryssland ansågs allmänt vara så försvagat att landet knappast kunde utgöra ett militärt hot. Ett första yttre tecken på motsatsen utgjordes dock av konflikten mellan Ryssland och Georgien 2008. Det slutliga västliga uppvaknandet kom efter att man handfallet tvingats bevittna den ryska annekteringen av Krim och krigsutbrottet i östra Ukraina. Ett nytt normalläge hade uppstått.

I kölvattnet efter utvecklingen i Ukraina stod det klart för de flesta att en anpassning av den svenska säkerhets- och försvarspolitiken var nödvändig. Borta var nu de tidigare starka kopplingarna till internationell krishantering. Istället hamnade uppgiften ”försvar mot väpnat angrepp” åter i starkt fokus. Resursmässiga förstärkningar gjordes för första gången på länge och man öppnade därtill för militära samarbeten i en helt ny omfattning. Under implementeringen av Försvarsbeslutet 2015 (FB 15) visade det sig dock snabbt att det tydliga arvet från decennier med fokus på avveckling av invasionsförsvaret samt på internationell krishantering blev en besvärande hämsko för de höga försvarspolitiska ambitionerna. Att som tidigare upprätthålla territoriell integritet i fred och kris samt att tillhandahålla mindre truppbidrag till internationell krishantering, hade urholkat de förmågor som krävs för ett nationellt försvar. Därtill hade det tidigare så väl utvecklade svenska totalförsvarskonceptet i det närmaste helt avvecklats. Sammantaget har nämnda effekter präglat och påverkat förutsättningarna för att förverkliga ambitionerna i FB 15.

Ovan nämnda obalanser blev ett viktigt ingångsvärde för den försvarsberedning som tillsattes för att ta svensk försvarsförmåga ytterligare ett steg framåt. Försvarsmakten utvecklade under åren 2016 - 2018 en fullständig perspektivstudie (PERP), en studie som drog ut tidslinjalen till 2035. Generellt kan sägas att både PERP och försvarsberedningens rapport, *Värnkraft*, pekade på behov av tydliga åtgärder för att snabbt konsolidera svensk försvarsförmåga. Efter en tid kommunicerade regeringen en ambitionsnivå som i ekonomiska termer innebar en stegvis ökning mot ca 84 miljarder årligen från 2025 och därbortom. Av Försvarsmaktens redovisning framgick att de indikativt avdelade resurserna bedömdes räcka för att nå en omfattande ökning av Sveriges försvarsförmåga, men endast cirka två tredjedelar av den samlade ambitionsnivån som uttryckts i *Värnkraft* och då först 2030.

För närvarande ligger regeringens proposition (understödd av Centern och Liberalerna) på riksdagens bord och beslut väntas i december. Även om inte Försvarsmakten hunnit pröva genomförbarheten avseende samtliga delar av den slutliga förhandlingen, står det ändå klart att den svenska försvarsförmågan ges en tydlig utveckling under den kommande 10-årsperioden. Den försvarspolitiska ambitionen är att tydligt satsa på Armén med ytterligare en mekaniserad brigad på P 7 i Skåne jämte en reducerad motoriserad brigad på Livgardet i Mälardalen. De territoriella resurserna förstärks genom att fem lokalförsvarsskyttebataljoner sätts upp (en i varje Militärregion samt på Gotland). Arméns bestånd av Stridsfordon 90 och Stridsvagn 122 kommer att kunna renoveras- och modifieras. En nyhet är också att divisionsnivån återinförs, med såväl ledningsresurser som understöd i form av artilleri. Flygvapnet ges ökade möjligheter till spridning utanför huvudbas, men huvudnumret utgörs av ombeväpningen från JAS 39 C/D till JAS 39 E, samt att ett betydande antal JAS 39 C/D behålls i olika flygtaktiska roller och som avancerat skolflygplan. För Marinens del utökas efter hand det samlade antalet ubåtar från dagens fyra till fem. Samtliga korvetter av Visby-klass genomgår halvtidsmodifiering och kommer då också att förses med robotluftvärn. Två nya korvetter beställs i perioden och resurser avdelas för att implementera ett nytt koncept för sjörörlig logistik med bland annat omsättning av ett stort antal båtar och mindre fartyg. En ny amfibiebataljon sätts upp i Göteborg. Vidare sker förstärkta investeringar i sensorkedjan och inom försvarets tele- och IT-infrastruktur. Logistikförbanden blir fler och stora investeringar i nya fordon görs. Hemvärnet kan påbörja omsättning av fordon och ges därutöver ökade möjligheter till strid under dygnets mörka timmar genom tillförsel av mörkerhjälpmedel.

För att skapa goda förutsättningar för förbandsproduktion föreslog Försvarsmakten att AMF 4 i Göteborg, K 4 i Arvidsjaur samt F 16 i Uppsala återuppstår som regementen/flottilj. Vidare föreslog Försvarsmakten att ytterligare ett mindre regemente kunde sättas upp i nedre Norrland under andra halvan av 2020-talet. Av den försvarspolitiska propositionen framgår förslag till etablering av ytterligare regementen i Sollefteå, Falun och Kristinehamn, samt därutöver viss verksamhet i Östersund.

Med ett försvarsbeslut 2020 som i hög utsträckning kommer att fokusera på konsolidering och modernisering av Försvarsmaktens befintliga förmågebredd, skapas efter hand bättre förutsättningar för att upprätthålla en grundläggande svensk försvarsförmåga. En grundläggande försvarsförmåga utgör dock inte något kontinuum utan måste istället ständigt vårdas för att hållas relevant. Därtill präglar den snabba teknikutvecklingen alla delar av samhällsutvecklingen. Vi måste fortlöpande kunna anpassa gränssnitt, digitalisera, versionshantera och hantera enorma datamängder i samtliga domäner. Historien tar aldrig slut; varje era innehåller ett arv. Det är ett arv som, oavsett om man vill det eller ej, utgör grunden för nästa iteration ifråga om försvarskoncept med tillhörande förmågor. Det är nödvändigt att tänka i minst tre, kanske till och med fyra, försvarsbeslut samtidigt för att kunna ha tillräckligt fokus på viktiga omslagspunkter. En grundläggande försvarsförmåga är inget kontinuum utan måste ständigt utvecklas genom att balansera arvet mot behovet av nya förmågor i takt med teknikutvecklingen. Försvarsförmåga byggs tillsammans med hela samhällets resurser, vilket ställer krav på ett modernt totalförsvar, som inkluderar näringslivet. Sverige går mot en stärkt försvarsförmåga, inramat av en allt klarare bild av en alltmer utmanande omvärldsutveckling. Låt oss hålla kursen!

> ”En grundläggande försvarsförmåga måste ständigt utvecklas.

Michael Claesson *är Generallöjtnant och Försvarsmaktens insatschef.*

Annorlunda rymdkapplöpning

Ju mer central satellitinfrastrukturen blir för såväl försvarsändamål som för samhället i stort, desto mer beroende blir vår försvarsförmåga av säker tillgång till rymddata och av en garanti för att mottagna rymddata innehåller korrekt information.

Sakari Teerikoski

Vi lever i rymdkapplöpningens tidsålder. Stormakterna tävlar om vem som hinner först till Mars och till månen. Privata företag tävlar sinsemellan om raketprogram, rymdturism och internetsatelliter. Den civila rymdkapplöpningen har en försvars- och säkerhetspolitisk motsvarighet. Allt mer militärt intresse riktas nu mot satelliter i omloppsbana, och världens rymdmakter tävlar sinsemellan om vem som utvecklar de mest avancerade rymdvapnen.

Hotet om en militär kapplöpning i rymden är inget nytt. Det var ett välbekant kapitel under det kalla kriget mellan USA och Sovjetunionen. Nu har det fått förnyad aktualitet, eftersom nya världsmakter, framför allt Kina, har ett militärt intresse av rymden. Nytt är också att såväl civilsamhällets som försvarets infrastruktur blivit betydligt mer beroende av satellitbaserade tjänster. Beroendet kommer att öka markant inom allt fler samhällsområden under kommande decennier, eftersom många satelliter produceras och skjuts upp i omloppsbana av såväl privata som statliga aktörer.

Satelliter i omloppsbana runt Jorden kan erbjuda strategiska fördelar i en konfliktsituation. Positionering, navigering, tidssynkronisering, signalövervakning och snabb kommunikation är av avgörande betydelse. Allt detta tillhandahålls via satellit. Tillgången till data från satelliterna är vital i avancerade militära operationer, där precision i tid och rum samt säker och snabb kommunikation krävs. Ett problem är emellertid att när försvarssystem på marken, i luften och till havs blir allt mer beroende av tillgången till satelliterna, ökar känsligheten för störningar från satellitsignaler förorsakade av främmande makt.

Ju mer central satellitinfrastrukturen blir för såväl försvarsändamål som för samhället i stort, desto mer beroende blir vår försvarsförmåga av säker tillgång till rymddata och av en garanti för att mottagna rymddata innehåller korrekt information. Hotet är att en angripare antingen slår ut en militärstrategiskt viktig satellit (alternativt bländar eller blockerar de signaler den samlar eller utsänder) eller mixtrar med satellitsignalen så att den förmedlar felaktig information till mottagaren.

Att agera på det sättet skulle inte bara innebära rent taktiska fördelar vid ett angrepp. Det skulle också innebära en överraskning till angriparens fördel, när motståndaren plötsligt saknar behövliga data. Experter kallar ett sådant stridsscenario för ”Space Pearl Harbor” efter det japanska överraskningsangreppet mot den amerikanska marinbasen på Hawaii år 1941.

Den 11 januari 2007 visade Kina världen att landet är kapabelt till ett ”Space Pearl Harbor”. Den kinesiska försvarsmakten avfyrade en antisatellitmissil mot en vädersatellit, *Fengyun*, som då sprängdes i tusentals bitar rymdskrot. Denna händelse blev början till ett uppvaknande beträffande rymdens säkerhetspolitiska relevans och Kina signalerade att landet är att räkna med som militär aktör i rymden vid sidan om de traditionella rymdmakterna, Ryssland och USA.

Också vårt land behöver genomföra satsningar i rymdarenan i syfte att stärka totalförsvaret. Foto: PxHere.

Den 9 augusti 2018 höll den amerikanske vicepresidenten, Mike Pence, ett tal där han upplyste åhörarna om lägets allvar i rymddomänen. Talet handlade om hur Ryssland och Kina lyckats utveckla allt mer avancerade system för rymdkrigföring och hur USA riskerade att hamna på efterkälken i utvecklingen. Pence tog upp att såväl Kina som Ryssland har utvecklat kapaciteter för sofistikerade manövrar i omloppsbana, något som gör att det möjligt för dem att förflytta offensiva satelliter till en position mycket nära andra länders satelliter och därifrån slå ut dem. Det skulle exempelvis kunna ske med en hopvikbar robotarm som rycker ut målsatellitens solpaneler och därmed förstör dess elförsörjning. Tidigare samma år hade president Donald Trump deklarerat att USA skulle etablera en rymdstyrka som en sjätte försvarsgren. Denna invigdes officiellt i december 2019.

> ”Behöver vi i Europa bry oss om detta? Svaret är ja.

Den amerikanska rymdstyrkan har bl a identifierat rysk anti-satellitförmåga och kinesisk falsksignalering. Den ska även hantera cyberattacker mot satelliter och markstationer. Redan år 2008 inträffade ett par fall där en hackare lyckades ta kontroll över en av Nasas jordobservationssatelliter via den markstation som den kommunicerade med. För framtiden bedömer vissa experter att olika typer av laservapen och -bländare utgör nästa generation av markbaserade rymdhot.

Det är inte bara USA, Kina och Ryssland som berörs av den militära rymdkapplöpningen. Förra hösten förstörde Indien en egen satellit med en anti-satellitmissil. Den amerikanska tankesmedjan *Secure World Foundation* listar även Iran, Nordkorea och Japan som potentiella nationer på väg att utveckla rymdoffensiva förmågor.

Behöver vi i Europa bry oss om detta? Svaret är ja, och Frankrike gör det redan. President Emmanuel Macrons administration har nyligen omstrukturerat det franska flygvapnet, som nu kallas flyg- och rymdvapnet (*Armée de l’Air et de l’Espace*). Syftet är att tillhandahålla nödvändiga rymddata för det franska försvaret samt att skydda fransk (och i förlängningen europeisk) rymdinfrastruktur. Europeiska länder som Frankrike och Sverige skulle kunna verka för att minska kapprustningstendenserna mellan de stora rymdmakterna och EU skulle kunna ta en aktiv roll i att försöka åstadkomma internationella avtal som bromsar militariseringen i rymden.

Det största hotet mot global satellitinfrastruktur är och förblir dock rymdskrotet. Ju fler satelliter, desto större risk för kollision.

Sakari Teerikoski *är civilingenjör och arbetar med utvecklingen av framdrivningssystem för rymdsatelliter.*

Förbandschefens perspektiv

Även om kvantitet i sig lär ge en viss kvalitet, räcker det inte med att vara utrustad med de förnämligaste av fartyg eller att ha de smartaste planerna. Det måste också finnas en vilja att besegra motståndaren hos förbandets officerare och besättningar.

Per Edling

Förmågan att försvara sig beror på många olika faktorer. Säker eldistribution, beredskapslager, förmåga hos industrin att ställa om till krigsproduktion och ökade arealer åkermark i bruk, är några exempel på förhållanden och åtgärder vid sidan av de rent militära som kan höja ett lands förmåga att motstå en angripare. En förbandschefs huvudsakliga uppgift är att utbilda sitt förband. Mitt främsta bidrag till ett starkare svenskt försvar blir därmed den förmåga till väpnad strid som mitt förband kan leverera.

Det är lätt hänt att diskussioner om försvarsförmåga nästan enbart handlar om materiel, men frågan är mycket större än så, eftersom även de mest fantastiska stridsmaskiner behöver välutbildad och motiverad personal för att fungera. I denna artikel kommer jag att beskriva utvecklingen av Tredje sjöstridsflottiljen genom att utgå från den klassiska beskrivningen av de tre pelare som bygger upp den militära förmågan: konceptuellt (t ex reglementen), fysiskt (t ex materiel) och moraliskt (t ex vilja, mod). Som framgår av den gällande militärstrategiska doktrinen är den egna förmågan beroende av motståndaren, eftersom det alltid finns en växel-

Också våra modernaste örlogsfartyg börjar bli gamla och behöver ersättas. Foto: Försvarsmakten.

verkan mellan den som försvarar och den som anfaller. I allmänhet är det därför alltför förenklat att studera de tre pelarna när en styrkejämförelse görs, men det är rimligt att de kan användas för att beskriva utveckling eller förändring hos en av parterna.

Den positiva utveckling som präglat Försvarsmaktens krigsplanerings-, reglementes-, och doktrinfrågor under de senaste åren har stärkt den konceptuella pelaren i marinen och hos de enskilda förbanden. I allmänhet är besättningarna mycket skickliga inom olika specialiteter som ubåtsjakt, ytstrid, minröjning och logistikförsörjning till sjöss, men vi är sämre på att knyta samman dessa delar till ett taktiskt sammanhang. För att råda bot på detta problem har ett arbete genomförts för att ta fram former och procedurer för den lägre taktiska ledning som bedrivs i en sjöstyrka. Ledningen ska bedrivas från ett av förbandets stridsfartyg och främst fokusera på de kommande dygnen, under det att utpekade fartygschefer leder striden under innevarande dygn. Några ledord för upplägget är förtänksamhet i planeringen samt snabbhet, mångsidighet och flexibilitet i genomförandet. Efter ett antal iterationer har det visat sig att de framtagna metoderna fungerar väl. Sjöstyrkechefen kan i hög grad fokusera på att skapa förutsättningar för styrkans strid genom att säkerställa att försörjningsläget är gott samt att se till så att sambandet inom förbandet och till den högre chefen fungerar. Ofta vilar ett särskilt våldsmandat hos chefen, varför denne/denna hela tiden måste följa upp stridens förande och befinna sig nära händelsernas centrum. Sjöstridskrafternas inneboende flexibilitet beror på att fartygen även under pågående övningar kan medföra sina skarpa vapen. Kompetenta chefer med besättningar finns dessutom alltid ombord, sensorerna fungerar lika väl i alla lägen och de åtgärder som vidtas för att minska sina egna signaturer är desamma. Det som krävs för att utnyttja denna flexibilitet är att planeringen av insatser och övningar genomförs tillsammans och att ledningen klarar av att hantera de båda perspektiven samtidigt.

> ”Kompetenta chefer med besättningar finns alltid ombord.

Det finns mycket som är positivt även när det gäller förbandets materiel. Det segdragna Visbykorvettprogrammet har till slut blivit ett riktigt framgångsrikt stridsfartyg och vi har kommit långt i att använda dem taktiskt. Detsamma gäller de genomförda moderniseringarna av den markbaserade robotenheten, minröjningsfartygen och av långresefartyget HMS Carlskrona, vilket idag används som stödfartyg och kan försörja övriga delar av förbandet. Försvarsmaktens övertagande av ansvaret för fartygens status och service från Försvarets materielverk (FMV) har dessutom gjort att materielens tillgänglighet har ökat. Däremot märks det att materielen är ålderstigen. Även flottans modernaste stridsfartygsklass har 20 år på nacken. Sprickbildningar, ständig reservdelsbrist och försämrad prestanda är dessvärre vardagsmat för besättningarna. Om inte marinen ska stanna om några år måste den befintliga fartygsmaterielens livstid förlängas genom att merparten av den utrustning som finns inuti skroven byts ut. Dessutom krävs ett nybyggnadsprogram för att ersätta de fartyg som inte längre går att underhålla.

Även om kvantitet i sig lär ge en viss kvalitet, räcker det inte med att vara utrustad med de förnämligaste av fartyg eller att ha de smartaste planerna om det inte finns en vilja att besegra motståndaren hos förbandets officerare och besättningar. Moraliska faktorer som mod, ledarskap och inlärningsförmåga är svåra att ta på, men de ger sig tillkänna i form av stil, anda samt förmåga att ta sig an nya och svåra uppgifter. Flera av de officerare som slutade för 20 år sedan, och nu kommer tillbaka, vittnar om att det är betydligt prydligare nu än då, både när det gäller sättet att klä sig och ordningen i örlogshamnarna. De menar även att tempot i verksamheten är högre. Samhällets förtroende för Försvarsmakten och stoltheten hos personalen ökar i samma takt. Själv menar jag att den största förändringen är att samtals- och arbetsklimatet är bättre. De dumheter som dessvärre lämnade min egen mun för 25 år sedan är väldigt sällsynta idag. Denna positiva utveckling beror på en massa orsaker. Några viktiga faktorer är tydliga uppgifter, gott ledarskap samt internt förtroende för utbildning och materiel. Känslan att vi är bra är otroligt stark, men självförtroende är beroende av framtidstro.

Förmågan i Försvarsmakten, i marinen och i Tredje sjöstridsflottiljen har utvecklats mycket positivt under de senaste åren. Det finns dock stor risk för att den uppåtgående trenden kommer att brytas om inte substantiella ekonomiska satsningar på moderniseringar och nyanskaffningar kommer på plats. Framdrivningstiden för kvalificerad materiel är lång. Investeringsbesluten måste fattas i höstens försvarsbeslut.

Per Edling *är Kommendör och chef för Tredje sjöstridsflottiljen.*

Kommunperspektivet och civilt försvar

Inom Sveriges kommuner och regioner arbetar idag 1,2 miljoner människor. Det är medarbetare som dygnet runt ser till att du har rent vatten att dricka, att ditt hus värms upp, dina barn får undervisning, dina äldre släktingar tas om hand och att du får vård när du behöver det. I det grunduppdrag som kommunerna har fått säkerställs Sveriges funktionalitet och drift.

Ida Texell

Som en följd av det förändrade och mer komplexa säkerhetsläget beslutade regeringen år 2017 om en nationell säkerhetsstrategi. Kommunerna är en avgörande del i vårt totalförsvar, och denna artikel utgår ifrån frågeställningar som jag använder dagligen i mitt ledarskap. Varför ska vi genomföra det vi gör? Vad är det vi ska göra? Hur ska vi göra det? Vem ska göra det? När ska någon göra det? Jag tar upp dessa frågor för att relatera till kommunernas uppdrag inom ramen för civilt försvar och vid höjd beredskap.

Det finns inte någon ultimat riskhanteringsstrategi i en komplex värld, däremot är det avgörande att ha en strategi för det som är skyddsvärt i vårt samhälle. Vad är då skyddsvärt? Två av de övergripande målen för vår säkerhet är att värna samhällets funktionalitet och våra grundläggande värden som demokrati, rättssäkerhet samt mänskliga fri- och rättigheter. För civilt försvar är målen att värna civilbefolkningen, säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna och bidra till Försvarsmaktens förmåga vid ett väpnat angrepp eller krig i vår omvärld. Krisberedskapsarbete och det arbete som utförs i vardagen lägger grunden för det civila försvaret. Det civila försvaret och det militära försvaret är ömsesidigt förstärkande.

Civilt försvar är den civila verksamhet som myndigheter, kommuner och regioner samt enskilda och företag utför för att förbereda Sverige för krig. I fredstid utgörs verksamheten av beredskapsplanering och förmågehöjande åtgärder. Under höjd beredskap och ytterst krig består den av de åtgärder, som är nödvändiga för att uppfylla de mål som ställts upp för vår säkerhet.

Inom Sveriges kommuner och regioner arbetar idag 1,2 miljoner människor. Det är medarbetare som dygnet runt ser till att du har rent vatten att dricka, att ditt hus värms upp, dina barn får undervisning, dina äldre släktingar tas om hand och att du får vård när du behöver det. I det grunduppdrag som kommunerna har fått säkerställs Sveriges funktionalitet och drift.

Uppdraget, om än differentierat, kvarstår även vid höjd beredskap och inom ramen för det civila försvaret. Verksamheten, som genomförs dygnet runt, utgör en solid bas då hot eller risker uppstår. I sådana situationer ska vi inom kommunerna förenkla och förtydliga de uppdrag som ska utföras, vi ska kraftsamla kring tydliga mål och agera i samverkan.

Den pågående Covid 19-pandemin har lett till en global kris med stora konsekvenser för människors liv och hälsa samt för ekonomin i Sverige och internationellt. Under pandemin har kommuner visat prov på sin kapacitet när det gäller förmågan att operationalisera de statliga besluten. Skolor ställde på några timmar om till distansundervisning och personal på äldreboenden hjälpte sjuka människor i deras bostäder långt borta från sjukhusen. I brist på tillgänglig utrustning har egen sådan tillverkats, man har hittat nya sätt

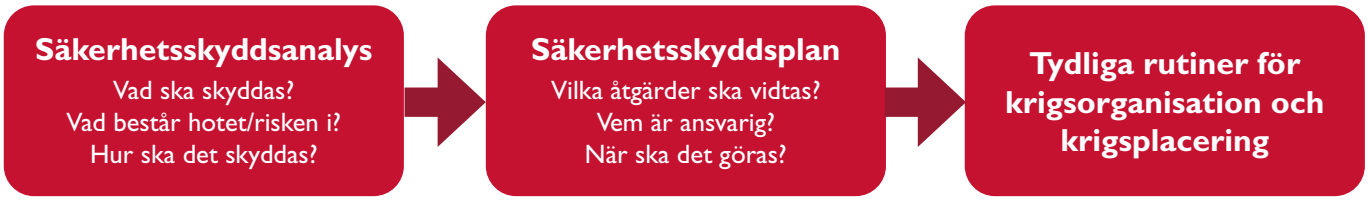

att kommunicera med invånarna, frivillig personal har löpande rekryterats och samhällets funktionalitet har därmed kunnat värnas. Erfarenheterna från hanteringen av Covid 19-pandemin kommer att vara en viktig erfarenhet för kommunernas fortsatta utveckling av mänsklig säkerhet, vår decentraliserade förmåga och, i förlängningen, synen på kommunernas uppdrag och förmåga inom ramen för höjd beredskap. Jag har dragit tre slutsatser:

- Vi behöver tydliggöra ansvar och roller för att utveckla samarbetet, men också för att samordna kommunikation mellan nationella myndigheter, regioner och kommuner.
- Kommunernas finansiering av civilt försvar behöver ses över och omvärderas.
- Säkerhet bottnar i varje människas förmåga och tolkning av riskmiljön och den skapas genom kunskap, insikt och dialog. Säkerhet kan inte enbart skapas uppifrån genom myndigheters riktlinjer utan förutsätter också att invånarna deltar och förstår.
- Kommunerna når invånarna varje dag i alla de uppdrag som utförs. Kommunernas roll inom ramen för kommunikation och dialog behöver därför betonas.

Vid höjd beredskap ska kommunerna ”vidta de särskilda åtgärder i fråga om planering och inriktning av verksamheten, tjänstgöring och ledighet för personal samt användning av tillgängliga resurser som är nödvändiga för att de under de rådande förhållandena skall kunna fullgöra sina uppgifter inom totalförsvaret”.[1] Vidare ska varje kommun ha planer som innehåller uppgifter om den verksamhet som ska bedrivas under höjd beredskap, inklusive information om bland annat krigsorganisation och vilken personal som ska tjänstgöra i organisationen.

Kommunerna arbetar idag med kompetenshöjning gällande totalförsvar samt med säkerhetsskydd. Utöver detta genomförs en säkerhetsskyddsanalys för att utifrån denna ta fram en säkerhetsskyddsplan och därefter skapa tydliga rutiner för krigsorganisationen liksom krigsplacering av personal.

Vad är det då som ska utföras under höjd beredskap? När man tar fram krigsorganisationen kan det vara bra att utgå från den bredd av verksamheter som en kommun ansvarar för, till exempel:

- Central ledning och administration inklusive växel, information, krisledningsförmåga samt kriskommunikation
- Ekonomi
- HR
- IT-drift
- Kost och måltider
- Lokaladministration och lokalvård
- Äldreomsorg – särskilda boenden
- Äldreomsorg – hemtjänst
- Äldreomsorg – hemsjukvård
- Individ- och familjeomsorg – LSS
- Individ- och familjeomsorg – vuxenstöd
- Individ- och familjeomsorg – stöd barn och unga
- Ekonomiskt bistånd
- Förskola
- Grundskola inklusive elevhälsa
- Skolfritids
- Grundsärskola
- Gymnasieskola
- Gymnasiesärskola
- Avloppshantering
- Miljö- och hälsoskydd inklusive tillsynsverksamhet
- Stadsplanering och byggfrågor
- Gatu- och trafikverksamhet
- Park och naturhållning
- Räddningstjänst
- Renhållning och avfallshantering
- Kultur/bibliotek
- Fritidsverksamhet
- Kommunal bostadsförsörjning
- Dricksvattenförsörjning
- Fjärr- och närvärmeförsörjning
- Fjärrkyla
- Lokal energiförsörjning
- Stadsnät
- Sysselsättning/arbetsmarknad
- Vuxenutbildning/sfi
- Näringslivsutveckling
- Överförmyndarverksamhet

[1] *Lagen om totalförsvar och höjd beredskap, 1992:1403, §7.*

Kommunernas verksamhet utgör en viktig grund för människornas trygghet i fred, vid en kris och i krig.
Foto: connel / Shutterstock.

När hot eller risker uppstår kommer kommunens uppdrag att förtydligas, och vi kommer att satsa på samarbetslösningar tillsammans med civilsamhälle, näringsliv och myndigheter. Många kommuner har god vana vid att leda stora staber och hantera omfattande kriser. Den förmågan har vi god nytta av vid fortsatt arbete. Arbetet med säkerhetsskyddsanalys, säkerhetsskyddsplan, krigsorganisation och krigsplacering är redan i gång för min och andra kommuner.

> ”Verksamheten genomförs dygnet runt.

En viktig fråga handlar också om vad vår krigsplacerade personal ska göra. Här behöver kommunerna vara tydliga när det gäller vilken ambitionsnivå som ska gälla för fortsatt planering. Det behövs tydliga krav och förmågerelaterade mål för att organisationerna ska vara säkra på att de levererar det som förväntas av dem. Det är avgörande för fortsatt arbete. Utöver detta behöver kommunerna se till att det finns en dialog för att bidra till vad som kallats den mänskliga säkerheten. Utgångspunkten är att varje människa kan förutsättas att ha förmågan att ta ansvar och kunna hantera sina egna problem, men därtill ska dialogen se de olika utmaningar som individuella personer kan ha beroende på bl a kön och olika situationer som de kan ställas inför. Varför är detta viktigt? Jo, därför att precis som under den pågående pandemin kommer informella nätverk och medias sätt att rapportera i stor utsträckning att styra hur människor uppfattar situationer, risker och hot och även hur de agerar på desamma.

Dialogen behöver utgå från människor som ansvarsfulla individer med makt över sina liv och sitt skydd. Förändringen framöver kommer att bestå i en förskjutning av fokus från en form av statlig säkerhet till en mer individbaserad mänsklig säkerhet. Avslutningsvis behöver beslutsfattare utmana uppfattningen om sin egen förmåga i komplicerade situationer och vi alla behöver fördjupa vår kunskap om risker och säkerhet. På så sätt kan säkerhet för det svenska samhället skapas på ett aktivt sätt och skyddet av Sverige förbättras.

***Ida Texell** är Kommundirektör Upplands-Bro kommun.*

Ungas syn på säkerhet och försvar

År 2020 firar Allmänna Försvarsföreningen (AFF) 130 år. I mer än ett sekel har AFF varit ett politiskt obundet forum för att främja intresse, kunskap och engagemang för svensk säkerhet och försvar. Som ett led i 130-årsjubileet ger AFF ut antologin ”En ny generations röster om fred och säkerhet”. Antologin ger unga skribenter en möjlighet att bidra med sin expertis i säkerhetspolitiska frågor.

I antologin fångar vi upp den nya generationens funderingar och förslag kring vad säkerhetspolitik är, vilka prioriteringar samhället i helhet bör fokusera på och på vilka grunder detta ska göras. Antologin bidrar till att ge plats för nya perspektiv, röster och tankar, där unga experter visar att de har förmågan att vara en konstruktiv och viktig del av den säkerhetspolitiska debatten.

Bokens kapitel belyser såväl traditionella som nya utmaningar för Sverige, Europa och världen. Här kan man läsa om allt från stormaktspolitik i Arktis och upprustningen i rymden till den transatlantiska länkens framtid och Kinas geoekonomiska makt.

Låter det intressant? Nu finns möjligheten att beställa boken på AFFs hemsida. Det finns ett begränsat antal böcker att köpa för 75 kr/st, inkl fri frakt inom Sverige. Boken finns även att ladda hem digitalt på hemsida.

Gå in på aff.a.se och klicka dig vidare till ”En ny generations röster”, så finns all information där om hur du beställer boken.

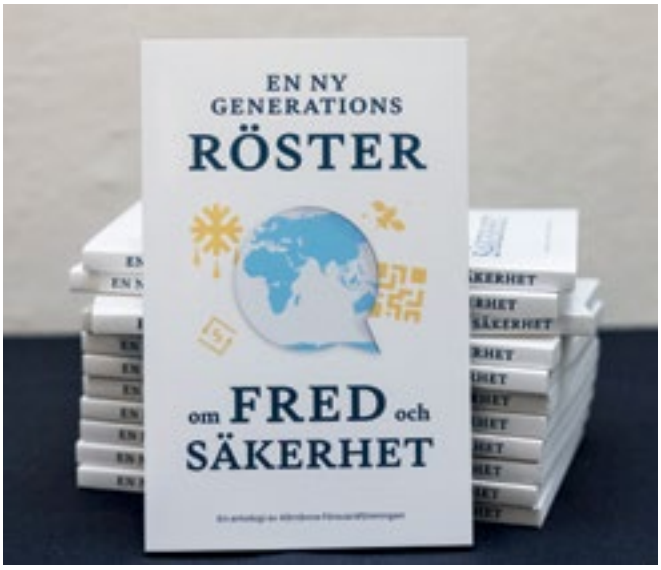

Foto: Michael Campanella.

Seminariet i samband med bokreleasen går att se i efterhand på **https://youtu.be/iNOTgLBV02Y**

Elin Schiffer, verksam som projektledare
för Allmänna Försvarsföreningen.

Ge bort medlemskap i AFF i julklapp!

Letar du efter den perfekta julklappen eller nyårspresenten till den säkerhets- och försvarspolitiskt intresserade familjemedlemmen eller vännen? Leta inte längre – köp ett medlemskap i Allmänna Försvarsföreningen!

Ger du bort ett medlemskap innan den 30 december 2020 skickar vi med vår nya antologi ”En ny generations röster om fred och säkerhet” som du kan ge bort som present under granen tillsammans med medlemskapet!

Som medlem i AFF får man bl.a årligen fyra nummer av vår tidning ”Vårt Försvar” direkt hem i brevlådan – som alltid är fyllda med debattartiklar, analyser och information om aktuella försvars- och säkerhetsfrågor.

För att ta del av erbjudandet, maila följande uppgifter till aff@aff.a.se

1) För personen som ska bli ny medlem i AFF: Namn, e-post, adress, telefonnummer och födelseår.

2) För dig som betalar medlemskap, och även får hem boken: Namn, telefonnummer och adress.

3) Betala sedan in medlemsavgiften för 2021 (300 kr för alla över 26 år, 100 kr för alla under 26 år), via swish 1234656641 eller på bankgiro 482-8885.

Frivilliga – en nyckelresurs

Frivillig försvarsverksamhet ger flera positiva effekter: folkförankring, främjande av krismedvetande och den enskildes motståndskraft, fördjupat försvarsengagemang och ökad försvarsvilja samt breddad rekryteringsbas för totalförsvarsmyndigheter.

Bengt Sandström

I en förordning om frivillig försvarsverksamhet uppdras 18 frivilligorganisationer att rekrytera och utbilda frivilliga för totalförsvarets behov samt att bedriva försvarsinformation. Förordningen har senare breddats till att också inkludera uppgifter för samhällets krisberedskap. Här erhålls rättigheter och skyldigheter som är unika för de frivilliga försvarsorganisationerna och som syftar till att bidra till folkförankring av totalförsvaret.

Frivillig försvarsverksamhet ger flera positiva effekter: folkförankring, främjande av krismedvetande och den enskildes motståndskraft, fördjupat försvarsengagemang och ökad försvarsvilja samt breddad rekryteringsbas för totalförsvarsmyndigheter. Det är värden som inte kan mätas men som lägger ytterligare effekter till de mer specificerade verksamhetsuppdragen som de frivilliga försvarsorganisationerna årligen får.

Frivilligheten innefattar nästan 400 000 medborgare. Utmaningar idag och för framtiden finns, inte minst genom konkurrensen om den enskildes (fri-)tid. Det är en situation som delas med många andra intresseorganisationer men där frivilligrörelsen har lyckats stå stark med ett under senare år växande antal medlemmar.[1] Vår viktigaste tillgång är således medlemmen.

Om samhället fortsatt ska kunna dra nytta av de positiva effekterna av frivilligverksamheten och vid en kris kunna uppbåda frivilliga med basfärdigheter, utöver de som utbildats som förstärkning till myndigheter med frivilligavtal, krävs en hel del. Då behövs lösningar som, utöver att de ger den enskilde medlemsnytta, också engagerar och gagnar ett mer robust samhälle. När elen, vattnet och IT försvinner ska de kunna bidra med motstånd mot informationspåverkan. De ska också kunna tillföra kunskap vid vardagsolyckor och/eller vid skade- och attentatsplatser i väntan på kvalificerad insats och vårdpersonal. Dessa är händelser som inträffar plötsligt och som kräver lösningar och förmågor som inte täcks av myndigheters vardagsdrift eller verksamhetsuppdrag till de frivilliga försvarsorganisationerna. Genom att utveckla organisationsstödet kan man skapa nödvändig stimulans för breddade medlemsaktiviteter till nytta vid kris, höjd beredskap och krig samtidigt med genomförandet av myndighetsuppdragen.

Jag övergår därmed till den typ av frivilligverksamhet som har syftet att rekrytera och utbilda frivilliga till avtalsbundna uppgifter vid en totalförsvarsmyndighet. Behoven av frivilliga fastställs av respektive myndighet och utgår oftast från en risk- och sårbarhetsanalys. Frivilligkompetens är en kostnadseffektiv lösning på det förstärkningsbehov som uppstår vid kris eller höjd beredskap, då myndighetens ordinarie organisation behöver skalas upp. Denna del av frivilligheten skiljer sig från den spontant uppkomna genom att den i förväg är rekryterad, utbildad och organiserad.

Den politiska viljan att höja ambitionsnivån när det gäller den frivilliga kompetensförsörjningen av totalförsvaret är tydlig och beskrivs i Försvarsberedningens

[1] *År 2016 var det totala antalet medlemskap 375 098. År 2017 var det 379 965 och år 2018 var det 393 301.*

Bl a under covid-19-pandemin har frivilligpersonal visat sig vara en nyckelresurs. Materielen och de som arbetar på bilden kommer från Försvarsutbildarna i Kalmar. Foto: Martina Cullin.

två rapporter *Motståndskraft* och *Värnkraft*. En högre konkretiseringsgrad med likartad ambition går att hitta i rapporter från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och delvis från Försvarsmakten. Rapporterna utgör underlag inför det kommande försvarsbeslutet.

De kärnkompetenser som de 18 frivilliga försvarsorganisationerna har är fortsatt högst relevanta när totalförsvarets krav återigen ska vara dimensionerande. Eftersom kraven på operativ förmåga och uthållighet ökas krävs dock fler frivilliga, liksom fler kompetenser och större bredd samt fler uppdragsgivare.

För att öka nyttan av verksamheten bör frivilligorganisationerna ges uppgifter längs hela konfliktskalan som inte är begränsade till den fredstida krigsberedskapen. I organisationernas tjänstemannakanslier finns stabskapacitet och kunskap om de egna medlemmarna. Med egna såväl allmän- som specialistinstruktörer finns vid kris och höjd beredskap kapacitet för både forcerad utbildning och omhändertagande av spontan- och krigsfrivilliga.

Den kursverksamhet som frivilligrörelsen bedriver är generellt av mycket god kvalitet. Med egna frivilliga instruktörer och egna kursgårdar finns en outnyttjad resurs också för totalförsvarsmyndigheternas egen kompetensutveckling.

Utöver de frivilliga som har avtal för placering vid en myndighet kan frivilligrörelsen bidra med att skapa regionala och centrala frivilliga kompetenspooler, som efter beslut kan utgöra förstärkning om och när ansvariga myndigheters ordinarie organisation och frivilliga med avtal inte räcker till. Vid exempelvis en kärnteknisk olycka kan en länsstyrelse, en kommun eller en myndighetsledd insats förstärkas av centrala frivilliga resurser, t ex CBRN[2]-specialister, och frivilliga räddnings- och röjingsstyrkor (RR-styrkor), som är regionalt knutna till en länsstyrelse. En sådan RR-styrka möjliggör insats vid skogsbränder och översvämningar men kan också användas vid höjd beredskap som förstärkningsresurs till befolkningsskyddet. Vissa av dessa enheter kan byggas modulärt genom att tillföra sådana kapaciteter som transportförmåga, ledning, samverkansenheter, kriskommunikatörer, tolktjänst och logistik, beroende på mottagande aktörs kapacitet. Motsvarande enheter, men med medicinsk inriktning på regionnivå, är också tänkbar, detta mot bakgrund av de kunskaper som förvärvats genom pandemin.

Ytterst utgör de 18 frivilligorganisationerna en spegelbild av de samarbeten och uppdrag som organisationerna får från totalförsvarsmyndigheterna, där både kompetensbredden och medlemsantalet kan ökas, breddas och förändras beroende på hur uppdragen utformas.

Bengt Sandström *är Svenska Försvarsutbildningsförbundets generalsekreterare.*

[2] *CBRN står för kemiska, biologiska, radiologiska och nukleära stridsmedel.*

Foto: Who is Danny / Shutterstock.

Att bemöta cyberhotet mot Sverige

Det finns inte en ensam aktör som bär hela ansvaret för Sveriges cyberförsvar, och det vore heller inte effektivt givet den digitala samhällsuppbyggnad som Sverige har idag. Däremot krävs en tydligare samordning och ett större inkluderande av näringslivet.

Annika Avén

Spionaget mot Sverige, där cyberspionage är ett av de främsta verktygen, värderas till miljardbelopp varje år. Bakom attackerna ligger ett 15-tal stater. Målgruppen är säkerhetskänslig verksamhet och svensk världsledande forskning och innovation. Det är forskning som ofta bedrivs vid företag och innovation som utvecklas i näringslivet.

De cyberattacker som Sverige utsätts för varje dag påverkar vår nations ekonomi, välfärd och konkurrenskraft. För att Sverige fortsatt ska vara ett framgångsrikt land inom dessa områden krävs ett effektivt cyberförsvar av vårt lands kritiska samhällsfunktioner och skyddsvärda verksamheter. För att dessa värden ska kunna skyddas måste vi ha utökad samverkan med näringslivet och att svenska företag i större utsträckning inkluderas i arbetet kring och med Sveriges cyberförsvar. I den försvarspolitiska propositionen som presenterades den 15 oktober tydliggörs vikten av utökad cyberförsvarssamverkan mellan Försvarsmakten och Försvarets radioanstalt, FRA. Det är bra och vitalt att denna samverkan stärks. Vad som däremot utelämnas är näringslivets delaktighet.

> ”Cyberattacker påverkar vår nations ekonomi, välfärd och konkurrenskraft.

Sverige, som är ett av världens mest digitaliserade länder, har en digital infrastruktur som i stor utsträckning ägs av privata företag. Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademin, IVA, har liknat det vid olika lager i en lasagne och kallar det för lasagnemodellen. Dess utveckling och underhåll hänger på företags kreativitet, innovationsförmåga och konkurrenskraft. Däremot är det få företag idag som har en förmåga att ensamt stå emot en statsunderstödd cyberattack. Teknikhandelskoncernen AddTech:s VD har uttryckt att för att kunna bemöta och hantera avancerade cyberattacker krävs ett stöd från statligt håll.

I en artikel från september i år säger Kennet Alexandersson, senior analytiker vid Säpo, att ”Det är ett lands samlade massa av förmågor som riktas mot Sverige, då får vi helt enkelt skydda oss efter det.” När en nation gör strategi av att rikta cyberattacker mot svenska verksamheter finns inga gränser mellan ekonomisk politik, försvars- och säkerhetspolitik. För att bemöta det hot som det svenska samhället utsätts för varje dag krävs att vi samlar våra förmågor, statliga och privata. När driften av vårt digitala samhälle bygger på samverkan behöver även försvaret av detsamma göra det.

Enligt Säkerhetspolisen, Säpo, utförs cyberspionaget i sådan utsträckning att det riskerar att underminera Sveriges grundläggande fri- och rättigheter och att Sveriges territoriella suveränitet utmanas. Det finns inte en ensam aktör som bär hela ansvaret för Sveriges cyberförsvar, och det vore heller inte effektivt givet den digitala samhällsuppbyggnad som Sverige har idag. Däremot krävs en tydligare samordning och ett större inkluderande av näringslivet. Ett nationellt cybersäkerhetscenter är på väg att etableras och välkomnas varmt, men diskussioner om ansvar, budget och delaktighet har försenat processen och än är det oklart i vilken utsträckning som näringslivet kommer att inkluderas.

För att Sveriges cyberförsvar ska kunna försvara våra kritiska samhällsfunktioner krävs en ökad delning av information och förmåga mellan privat och offentlig sektor. För klart är att båda sektorerna sitter på olika kompetenser, som helt säkert kompletterar varandra för ett effektivt och samlat cyberförsvar.

Annika Avén *är ansvarig för cyberförsvar vid Säkerhets- och försvarsföretagen, SOFF.*

Cyberangrepp kan drabba alla funktionskedjor i samhället. Foto: Tony Webster / flickr.

USA-valet och den transatlantiska länken

Det blir viktigt för de europeiska regeringarna, vilkas utrikes- och säkerhetspolitik definieras av den transatlantiska länken, att enas inom EU. Europeisk samverkan inom Nato och fortsatt EU-Natosamarbete är också betydelsefullt för att stärka relationen mellan EU och USA, skriver ***Maria Tilander****.*

Presidentvalet i USA 2020 går till historien som ett uttryck för hur polariserat USA har blivit. Under åren med Donald Trump har en rad relationer förvärrats, både inrikespolitiskt och gentemot enskilda länder och internationella organisationer. Jämfört med tidigare presidentvalskampanjer har utrikespolitiken fått mindre uppmärksamhet. Media har i stället i hög grad fokuserat på stora nationella händelser och kriser, som coronaviruspandemin och oroligheter internt i landet.

Efter en utdragen process blev det till slut klart att Joe Biden blir USA:s 46:e president, något som välkomnats bland europeiska ledare och skapat en optimism om det framtida samarbetet. Även ett nytt demokratiskt ledarskap kräver dock ansträngningar från båda sidor av Atlanten, inte minst i aktuell tid då förtroendet behöver återskapas. Det finns emellertid helt andra möjligheter för ett fördjupat transatlantiskt samarbete under en Bidenadministration än tidigare.

VIKTIGA SKILLNADER

Den säkerhets- och försvarspolitik som förs i Vita huset har direkt påverkan på EU och Sverige. Därför är presidentvalet i USA även en svensk angelägenhet.

Trump-administrationen var inte stödjande när det gällde EU:s nya initiativ för ett närmare säkerhets- och försvarspolitiskt samarbete, eftersom den utgick från att dessa initiativ konkurrerade med Nato. President Biden kommer troligtvis i stället att se dem som något som kan stärka den gemensamma grunden i den transatlantiska relationen. Joe Biden förespråkar också multilateralism, vilket kommer att betyda mer fokus mot EU och Nato istället för bilaterala avtal med enskilda länder. För Sverige innebär detta att man behöver satsa mer på säkerhets- och försvarssamarbete på EU-nivå och på partnerskapet med Nato.

INITIATIV BEHÖVS

Efter presidentvalet i USA måste EU vara mer proaktivt och framåtblickande kring hur man kan fortsätta att utveckla den transatlantiska länken på ett fördelaktigt sätt. Relationen bör i högre grad basera sig

Vinnaren har en tuff resa framför sig. Foto: Alex Gakos / Shutterstock.

på att EU tar initiativ istället för att invänta vad Washington kommer eller inte kommer att göra i viktiga internationella frågor.

Det blir också viktigt för de europeiska regeringarna, vilkas utrikes- och säkerhetspolitik definieras av den transatlantiska länken, att enas inom EU. Europeisk samverkan inom Nato och fortsatt EU-Nato-samarbete är också betydelsefullt för att stärka relationen mellan EU och USA.

Ett europeiskt säkerhets- och försvarssamarbete, tillsammans med bilaterala samarbeten, ökar försvarsförmågan i Europa och är en viktig del av den transatlantiska säkerheten. EU behöver tydligt nå ut med detta budskap i Washington och inte enbart till Vita huset utan också till Pentagon, USA:s utrikesdepartement och kongressen.

> Efter presidentvalet i USA måste EU vara mer proaktivt.

Bidenadministrationen och EU behöver inleda samtal inom områden kopplade till exempelvis klimat, handel och ekonomi samt ny teknologi, som femte generationens mobilnät och artificiell intelligens Man behöver också tala om hur man kan möta gemensamma hot från bland annat Ryssland, Kina och Iran.

Om USA och EU kan förena sina respektive starka sidor skapar det förutsättningar för ett fördjupat globalt partnerskap och ett gemensamt tillvägagångssätt för att till exempel bemöta Kinas globala ambitioner. Den amerikanske presidenten måste närma sig EU, men EU måste även visa USA att man är en partner värd att lita på. Säkerhets- och försvarspolitiska frågor kommer att vara en utmaning för samarbetet under den kommande mandatperioden. Detta behöver Sverige och EU vara beredda på.

Maria Tilander *är statsvetare.*

Quo vadis Belarus?

Lukasjenko har en tillgång kvar, lojaliteten hos polisen och säkerhetsstyrkorna. Men även om protesterna är försvagade kommer myndigheterna få svårt att undertrycka dem helt, skriver ***Jacob Hedenskog****.*

Sedan sommaren 2020 har Belarus varit scenen för en politisk aktivitet av sällan skådat slag. Det förfuskade presidentvalet den 9 augusti, som enligt det officiella valresultatet ledde till att den sittande presidenten Aleksandr Lukasjenko valdes om för sjätte gången, ledde till stora motdemonstrationer, vilka bemöttes med våld från regimens sida.

VIKTIGT FÖR RYSSLAND

En viktig aspekt av krisen är Rysslands agerande. Inledningsvis hanterade Moskva den nya situationen i Belarus med en viss avvaktan. För Ryssland är Belarus oerhört viktigt. Det är inte bara ett postsovjetiskt land, en del av det som Ryssland uppfattar som sitt exklusiva intresseområde, utan ett östslaviskt broderland. Rysslands president, Vladimir Putin, har sagt att Belarus är det land som ligger närmast Ryssland etniskt, språkligt, kulturellt och andligt. Men inte ens det är tillräckligt. Stora delar av den ryska befolkningen anser inte Belarus vara en egen nation eller ens annat land, utan en del av den ryska nationen och belarusiska inte ett eget språk utan snarare en lokal variant av ryska.

Att det skulle finns en distinkt belarusisk kultur skild från den ryska är främmande för många ryssar. Belarus är Rysslands närmaste allierade som medlem av både den Euroasiatiska ekonomiska unionen (EAEU) och militäralliansen CSTO, de två viktigaste samarbetsorganisationerna som uppstått efter Sovjetunionens fall. Belarus och Ryssland ingår också formellt i en gemensam unionsstat sedan 1999, men den processen har i princip bromsats upp av Lukasjenko som inte velat förlora makten över Belarus.

Belarus är viktigt för Ryssland av två skäl. Det första är det geostrategiska läget som historiskt varit uppmarschområde för främmande arméer från väst mot Ryssland. Landet delar gränser med tre EU- och Natoländer samt med Ukraina, som aspirerar på medlemskap i dessa organisationer. På det militära området är Ryssland och Belarus mycket nära sammankopplade. Unionsstaten mellan Belarus och Ryssland, som aldrig fullt ut förverkligats, har nått störst resultat på det militära området. Unions-

Två presidenter under brydsamma överläggningar. Foto: kremlin.ru.

staten har två gemensamma militära komponenter: En regional militär styrka och ett gemensamt regionalt luftförsvar. Den regionala militära styrkan, bildad 1999, består av alla markstridsförband och specialförband från de belarusiska väpnade styrkorna samt 1 gardesstridsvagnsarmén ur Rysslands västra militärdistrikt. Det gemensamma regionala luftförsvaret, bildat 2012, omfattar alla flygvapen- och luftförsvarsstyrkor från den belarusiska armén samt 6 flyg- och rymdförsvarsarmén från Rysslands västra militärdistrikt. Till skillnad från den regionala styrkan, som endast organiseras och grupperas vid hot om krig, existerar och verkar det gemensamma regionala luftförsvaret kontinuerligt, även under fredstid.

Ryssland har två permanenta militära installationer i Belarus, vilka ägs av den belarusiska regeringen men hyrs av Ryssland. Dessa är en radarstation för tidig förvarning i Hantsavitjy i Brest-regionen och det 43 kommunikationscentret för den ryska marinen i Vilejka i Minsk-regionen.

OVÄLKOMMEN UTVECKLING

Den andra anledningen till att Belarus betyder så mycket för Ryssland är intern. Lukasjenko har regerat i 26 år. När Putin söker omval 2024, vilket de flesta förväntar sig att han ska göra efter de konstitutionella reformerna som genomdrevs i början av 2020, kommer han att ha varit vid makten i nästan 25 år. Det skulle kunna tjäna som ett ovälkommet prejudikat om Lukasjenko, en veteran och auktoritär ledare för ett östslaviskt broderland i ekonomisk stagnation, skulle förlora makten. De etniska, språkliga och andra anknytningar som Putin lyft är samtidigt hans egna sårbarheter. Om en fredlig och folklig förändring kan komma till ett land som liknar Ryssland så mycket som Belarus gör, varför skulle det då inte kunna ske även i Ryssland?

Den nuvarande oppositionen och protesterna i Belarus är varken proryska eller antiryska, likaväl som de varken är proeuropeiska eller antieuropeiska. De är helt enkelt probelarusiska. Men för Ryssland är det irrelevant. De är demokratiska och utgör ett oönskat exempel. Även om ett fritt och demokratiskt Belarus skulle kunna vilja ha goda relationer med Ryssland, så kan inte Ryssland tolerera ett fritt och demokratiskt Belarus.

POLITISK PRAGMATISM

Rysslands linje klarnade något i samband med att de båda ledarna möttes i ryska Sotji den 14 september, då Putin uttalade sitt stöd för Lukasjenko. Det är känt att Putin är utled på Lukasjenko och hans krumbuktande, men han behöver honom åtminstone under en övergångsperiod. Rysslands stöd kommer dock inte utan en prislapp för Lukasjenko.

För det första behöver Putin Lukasjenko för att slå ned protesterna i Belarus. Även om Putin tillkännagett att han, efter vädjan från Lukasjenko, låtit skapa en reservpolisstyrka som kan sättas in i Belarus har han också förklarat att den bara kommer att användas i fall kaos utbryter i landet. Putin kommer inte att vilja smutsa händerna i Belarus och vill inte riskera att vända den till Ryssland i grunden sympatiskt inställda befolkningen mot sig. Erfarenheterna från Ukraina från 2014 och framåt avskräcker där Rysslands agerande, annekteringen av Krim och det alltjämt pågående kriget i östra Ukraina, förenade ukrainarna i motstånd mot Ryssland och ökade stödet för en provästlig politik.

För det andra behöver Kreml Lukasjenko för legitimering. Putin vill att han ska samarbeta kring en process om konstitutionella reformer som därefter skulle leda till nya president- och parlamentsval i en parlamentarisk republik. Moskva behöver Lukasjenkos synliga samarbete i denna process för att behålla skenet av en formell belarusisk suveränitet, konstitutionell kontinuitet och den fortsatta processen för integrationen mellan Ryssland och Belarus.

FÖRSVAGAD REGIM

Lukasjenko är kraftigt försvagad på grund av det förfuskade valet och protesterna, vars omfattning och uthållighet har överträffat alla förväntningar. Han kan därför inte, som tidigare, balansera trycket från Ryssland med relationer till västmakterna eftersom regeringarna i EU och USA inte längre erkänner honom som legitim president. Lukasjenko måste därför acceptera Kremls tolkning att krisen i Belarus är en geopolitisk konflikt mellan Ryssland och väst.

Lukasjenko har en tillgång kvar, lojaliteten hos polisen och säkerhetsstyrkorna. Men även om protesterna är försvagade kommer myndigheterna få svårt att undertrycka dem helt. Således ser krisen i Belarus ut att bli långvarig. Ju längre Lukasjenko håller ut, desto mer utmattad blir hans regim, och Ryssland kommer att kunna omvandla makten i Belarus inom processen för konstitutionella reformer. Att inte tillåta några så kallade ”färgrevolutioner” är absolut nödvändigt för Ryssland. Moskva kommer att styra regimförändringen i Belarus från sidan och med tiden släppa igenom nya val till president och parlament. Men den gången kommer Ryssland att vilja diktera villkoren och kontrollera utfallet. Om den belarusiska oppositionen accepterar detta återstår att se.

***Jacob Hedenskog** är Forskningsledare vid FOI.*

Klanstyre, voodoo och vägspärrar

Vi har fått flera områden med en toxisk miljö där det välorganiserade svenska samhället trycks undan och andra strukturer tar över. Alarmistiskt, kan man invända. Men, vi har sett det förut, på andra platser och även i Sverige. Det har funnits varningstecken sedan många år och nu ringer varningsklockorna, skriver ***Lars Nylén****.*

Rubriken innehåller tre ord som under hösten ofta förekommit i svenska media och rättegångar. Det är ord som kopplas till kriminaliteten. Vad har hänt? Inget nytt under solen, men väl så udda företeelser för svensk del.

Polisen och forskarna är överens om att det dödliga våldet med skjutvapen och bombdåd har ökat kraftigt och att det finns en koppling till unga män i de mest utsatta områdena i Sverige. Det finns ett samband mellan gärningsmän och offer. Dessutom, gärningsman ena gången och offer nästa. Sverige sticker ut i jämförelse med andra länder.

De involverade, som mestadels bor i området, söker sig inte undan och att söka hjälp hos polisen finns inte på kartan. Men rädslan finns där och man söker kompisars och familjers skydd, stoppar på sig pistolen, är snabbare på avtryckaren och bär skyddsväst. Det här sköter vi på vårt sätt.

Kopplingar finns till knarkhandeln. Skjutningar sker ofta i närheten av platser med öppen drogförsäljning i de utsatta områdena. Där förekommer även annan kriminalitet.

KLANEN OCH STATEN

När det svenska samhället inte varit tillräckligt tydligt och närvarande har kriminella gäng och klan-/familjekulturer fyllt vakuumet. Man har även skapat sin egen rättsordning. Här har en friktion uppstått mellan det genomorganiserade svenska samhället och invandrades medförda ordningar. Kriminella har gjort otrygghet till vardag för de boende. Blåljuspersonalen har mötts med stenar.

I sig är klansystemet inte brottsligt men det är en annan typ av rättsordning, där staten är svag. Klansystemet innebär att familjens överhuvud styr med rykte, heder och järnhand och ser sig som en konfliktlösare enligt sedvanerättens kollektiva modell. Man ”medlar i konflikter och hjälper sin bror”. Man anser att myndigheter och domstolar inte har med saken att göra: vi reder ut och dömer själva. Det fungerar snabbt inte minst därför att man nöjer sig med kollektiva lösningar på problem. Någon annan i familjen kan få betala eller plikta för en skuld eller orätt som någon gjort. Om den ena sidan hotas hjälper alla till mot den hotade sidan.

Klansystemet krockar med den svenska statsstyrda modellen, det individualistiska systemet för lag och rätt i moderna liberala samhällen. Det är två system som fullt ut inte kan existera parallellt. Klanliknande tag tillämpas även i maffiakretsar, brottssyndikat och andra grövre brottsgrupperingar. Häri ligger det särskilt allvarliga. I Sverige accepteras inte dessa kollektiva modeller och staten har monopol på straffrättskipningen. Däremot får man i Sverige träffa uppgörelser som man vill i s k dispositiva tvistemål. Men, när det gäller brott och straff är

Polisen och rättsväsendet är de yttersta garanterna för samhällets inre säkerhet. Foto: FlyHighMedia / Shutterstock.

det stopp, det sköts av staten och är en av statens kärnuppgifter, om än inte alltid skött som man skulle önska.

Vi får alltså skylla oss själva. Vi har brustit i att förebygga denna krock. Det maktvakuum som uppstått har fyllts med kriminalitet. Gäng, brottsbelastade storfamiljer och klanstrukturer har tagit över. Svag stat, stark klan. En ganska given utveckling egentligen, men den hotar vår inre säkerhet. Det får inte bli som i Tyskland där ett brottsoffer svarade den tyske domaren i ett brottmål: ”Jag svarar då det passar mig. Är det förstått?” Klanerna hade redan gjort upp och då skulle staten inte lägga sig i.

Vi borde för länge sedan ha lärt oss mer om dessa strukturer och processer och att inte ta för givet att alla som knackar på den svenska dörren omedelbart omfamnar vår samhällsordning. Det som vi i demokratisk ordning har bestämt utmanas och måste hävdas. Polisen och rättsväsendet är de yttersta vakthundarna när det gäller brott och brottslingar, men det övriga samhället har också många uppgifter att lösa och alla har nu en kraftig bakläxa att jobba med.

Kanske har vi börjat förstå att invandrare inte kan dras över en kam och att en stor invandring från områden med andra strukturer än de typiskt västerländska kräver stora samhällsinsatser. Det handlar om betydligt mer än mat för dagen och tak över huvudet. Flera, men långt ifrån alla, som kommer har dessutom problem med sig som missbruk, kriminalitet och analfabetism. Vi får inte vara naiva.

VOODOO OCH PROSTITUTION

Det rapporteras om kvinnor som kommit till Sverige och med hjälp av voodooliknande ritualer i hemlandet tvingats in i prostitution. I södra Italien finns inte bara pärlor som Amalfikusten utan också laglösa områden med stor misär. Sedan flera år kan man här se konsekvenserna av en traffickingindustri som åker snålskjuts på migrationsströmmen över Medelhavet. IOM, den internationella organisationen för migration, med flera rapporterar att flera tusen flickor och unga kvinnor luras till Europa för prostitution.

Flickor, inte minst från Nigeria, luras att gå med på en jujuförbannelse som binder dem till en skuld som bara kan betalas av genom sexslaveri i Europa. I hemlandet får de dricka en brygd som besvärjer dem att göra det som krävs, vilket senare visar sig vara att sälja sin kropp. Annars kommer familjen i hembyn att dö och de själva bli galna eller dö. De tror att förbannelsen inte går att häva, särskilt som jujuprästerna skär av och behåller små delar från flickornas kroppar. Efter ankomsten till Italien förses de av ”traffickingmadamerna” med falska papper och tilldelas en trottoarsträcka där de ska sälja sig. Det kan ta flera år att betala av skulden för resan, om det alls går. En del kvinnor söker sig vidare i Europa och en del av dessa hittas på Sergels Torg.

Även afrikanska pojkar binds med häxkonster och tvingas in i narkotikahandeln. Sydamerikanskt knark smugglas, bland annat via Västafrika, in i Europa via Italien och Spanien. Italienska kriminella grupper och maffia började exploatera migranterna som i sin tur gaddade ihop sig. Maffian såg potentialen i att samarbeta med de nigerianska gängen och lät dem utveckla sin trafficking med sexslaveri och narkotika. På så vis blev Black Axe och Black Cats fruktade gäng i det italienska maffianätverket. Därifrån har grupperna spritt sig i Europa. Svensk polis, tull och åklagare misstänker att dessa organisationer ligger bakom grova narkotikabrott och sexslaveri i Sverige.

> Det har funnits varningstecken sen många år och nu ringer varningsklockorna.

ÖKAD ORO OCH SPÄNNING

Som i södra Italien blir det spänningar i den svenska kriminella miljön när nya brottsgrupperingar dyker upp. Det stör och man gör upp på sitt sätt, i familj eller klan. De ”vägspärrar och fordonskontroller” som det rapporterats om i olika utsatta områden måste ses som tecken på ökad temperatur bland de brottsaktiva. Rädslan finns där liksom en bristande tilltro till polisiär ordningshållning. Dessutom tjallar man inte.

Sammantaget har vi fått flera områden med en toxisk miljö där det välorganiserade svenska samhället trycks undan och andra strukturer tar över. Alarmistiskt, kan man invända. Men, vi har sett det förut, på andra platser och även i Sverige. Det har funnits varningstecken sedan många år och nu ringer varningsklockorna.

I den ekonomiska instabilitet och arbetslöshet i världen som följer av Covid-19-pandemin bedömer Europol att den här brottsligheten kommer att öka vid sidan av ökande bedrägerier och tilltagande ekonomisk brottslighet i både den fysiska och virtuella världen. Här gäller det att vara vaksam och öka beredskapen för att tackla än tuffare tider.

Lars Nylén *är f d chef för Rikskriminalpolisen, Generaldirektör och Jur. kand.*

Välkommen att söka bidrag för verksamhet som tjänar till att stärka Sveriges försvar samt fredsbevarande och samhällsstödjande åtgärder.

Berättigade att söka är frivilliga försvarsorganisationer och organisationer som verkar för stöd till samhälle och individer. Ansökningar till Källvikenstiftelsen kan göras under två perioder per år: **1 april – 1 september** och **1 oktober – 1 mars**.
För ansökningsformulär och mer information, se hemsidan.

Källvikenstiftelsen

Källvikenstiftelsen • Pionjärvägen 6 • 451 34 Uddevalla • info@kallvikenstiftelsen.se • www.kallvikenstiftelsen.se

Ingen ljusning i Mellanöstern

Krigen i Mellanöstern är starkt bidragande till samhällskollaps. Foto: Fly_and_Dive / Shutterstock.

Först och främst bör vi nog se om det egna huset. Bara om europeisk politik slipper att släpas från kris till kris av omständigheter bortom vår kontroll, kan vi bidra positivt till utvecklingen på andra sidan Medelhavet, skriver ***Aron Lund****.*

I december är det tio år sedan händelserna i Tunisien tog sin början, de som blev början på den arabiska våren. Under hela 2011 svepte såväl fredliga protester som våldsamma uppror genom Mellanöstern. Gamla, korrupta regimer utmanades och diktatorerna störtades i Tunisien, Egypten, Libyen och Jemen. Men de frihetslöften som demonstranterna hoppades på infriades aldrig. Istället följde instabilitet och kaos, och en iskall vinter av hårdnande repression.

KAOS OCH ÅTER KAOS

Ett knappt decennium senare har drömmarna blivit mardrömmar. I flera arabiska länder rasar grymma inbördeskrig med öppen inblandning av utomstående makter. Hundratusentals människor har dödats i Syrien, Jemen, Irak och Libyen. Den jihadistiska extremism som tidigare förkroppsligades av al-Qaida har tagit sig ännu värre former under Islamiska statens flagg. Palestinakonflikten var knappast hoppingivande ens i sina bästa stunder, men nu tycks den olöslig. Turkiets liberaliseringsplaner och EU-anpassning har förbytts i aggressiv, auktoritär nationalism och ett djupnande samarbete med Ryssland. Spänningarna mellan Iran, Israel, USA och de arabiska oljemonarkierna skapar ständigt nya kriser, och kan mycket väl utmynna i ett storkrig.

Bara Tunisien står kvar i stormen, som en liten flämtande demokratisk ljuslåga i ett annars växande mörker av fattigdom, vanstyre och konflikt.

HOPPLÖSHETEN DOMINERAR

Jag har följt Mellanösterns och Nordafrikas politik i snart tjugo år, och jag har aldrig sett regionen i sämre skick än nu.

Många av områdets invånare verkar ha dragit slutsatsen att ingen vändning är att vänta. Enligt en ny undersökning, Arab Youth Survey, har 42 procent av alla araber mellan 18 och 24 år övervägt att emigrera, och 15 procent säger sig just nu aktivt leta efter en väg ut, för det mesta till Europa eller de rika oljemonarkierna vid Persiska viken.

Siffrorna är än värre i de värsta krisregionerna och i de länder som ligger närmast Europa. Hälften av alla nordafrikanska ungdomar har övervägt emigration. Siffran stiger till nästan två tredjedelar i Levantländerna och når ännu högre i vissa enskilda länder: kring tre fjärdedelar i Libanon, Irak och Jemen.

MULTIPLA ORSAKER

Alla dessa kriser har förstås sina egna orsaker. Marockos problem är inte desamma som Jemens eller Jordaniens. Men att det ser ut så här just nu, i just dessa länder, är ingen slump.

Ända sedan kalla krigets slut har tekniksprång och ekonomisk-politiska omvälvningar gnagt på den gamla repressiva stabilitetens rötter i Mellanöstern. Globaliseringens stormiga världshandel, massmigration och gränsöverskridande kommunikationer har underminerat såväl nationsgränser som traditionella auktoriteter och statliga kontrollmekanismer. Det är på gott och ont. Diktaturer får svårare att sätta dagordningen, etablerade maktstrukturer prövas och bryts. Men samhällen blir samtidigt svårare att styra, polariseringen tilltar, och identitetspolitiska impulser, nationalismer, islamismer, och ungdomsrevolter flammar upp med explosionsartad kraft.

Det gäller inte bara arabiska länder. Vi ser samma krafter svepa in i Sverige, Europa och USA, vars beprövade politiska system famlar efter fotfäste i en ny sociokulturell och ekonomisk miljö.

Effekten är dock särskilt dramatisk i Mellanöstern och Nordafrika, där de härskande regimerna ofta är odemokratiska och rigida, resursfattiga, tekniskt omoderna och på alla vis ur fas med sina samhällen. Politiska system som formades på sextio- och sjuttiotalen ställs inför tjugohundratjugotalets utmaningar, och de är inte uppgiften vuxna.

KAOS OCH PANDEMI

År 2019 utbröt en ny våg av protester och uppror, en sorts andra arabisk vår. Nu var det främst Sudan, Algeriet, Irak och Libanon som drabbades. I Sudan och Algeriet tvingades presidenterna bort, utan att kriserna för den skull fick någon lösning; de nya ledarna framstår som interimsfigurer i väntan på en ny ordning eller en ny kris. I Irak och Libanon fick visserligen enstaka ledare gå, men den styrande eliten sitter i orubbat bo. Av politiken blev en ohelig röra: ministärerna kommer och går som statister i ett sämre kammarspel, parlamenten är i princip beslutsoförmögna, och stämningen på gatan blir allt hätskare.

> Samtidigt har ekonomin kraschat i hela regionen.

Samtidigt har ekonomin kraschat i hela regionen. I mars punkterades oljemarknaden av ett rysk-saudiskt priskrig, vilket raskt följdes av coronapandemin.

Viruset har glidit tvärs genom fattiga och illa styrda länders sjukvårdssystem, med Iran som särskilt hårt drabbat. Ändå är det de ekonomiska effekterna som lär göra störst skada. Stängda butiker och utegångsförbud har lamslagit näringslivet, den internationella handeln har stannat av, inflödet av pengar från diaspororna (s k remitteringar) har sinat och de rika ländernas biståndsbudgetar krymper. FN har under 2020 varnat för svält i både Syrien och Jemen. Till och med i Kuwait, ett land som i princip är ett oljefält med en flagga, har regeringen nu svårt att avlöna statsanställda.

Misär av detta slag kan naturligtvis bara föda mer instabilitet. Vid det här laget är kanske frågan *när*, inte *om*, en tredje upprorsvåg ska riva omkull ytterligare ett par regimer.

DET ANGÅR OSS

Om detta är läget, vad gör vi? Mellanösterns problem måste naturligtvis lösas av dess invånare, men Sverige och EU har ändå att förhålla sig till denna kokande oro.

Först och främst bör vi nog se om det egna huset. Bara om europeisk politik slipper att släpas från kris till kris av omständigheter bortom vår kontroll, kan vi bidra positivt till utvecklingen på andra sidan Medelhavet.

Exempelvis: när EU letar alternativ till rysk gas och olja är det värt att betänka riskerna med att binda sig alltför hårt till enskilda regimer i en så instabil region som Mellanöstern och Nordafrika. Även stater som Saudiarabien, Förenade Arabemiraten, Qatar och Algeriet kan ägna sig åt ekonomisk utpressning, för att inte tala om gastransitlandet Turkiet.

Lika viktigt är att forma ett realistiskt och stresståligt regelverk för att handskas med ihållande problem och dämpa plötsliga krisutbrott. Dit kan man nog räkna just energiförsörjningen, men också det stadigt växande migrationstrycket och terrorismproblematiken, brännbara frågor som lätt kan kapa dagordningen om de missköts.

Naturligtvis bör Sverige och EU också stödja politiska reformer, ekonomisk tillväxt, fattigdomsbekämpning, fredsförhandlingar och alla andra goda ting. Vi har särskilt starka skäl att stötta regeringar och regionala samarbeten som fungerar

väl och spelar en stabiliserande roll i sitt närområde.

Men att tro att EU ska kunna lösa Mellanöstern-Nordafrikaregionens många konflikter och kriser vore naivt. Det destabiliserande förändringstrycket kommer inifrån, från samhällen i snabb omvandling, eller utifrån, från nya tekniska innovationer och globala strukturförvandlingar. Dessa djupgående samhällsförändringar är knappast åtkomliga för diplomatiska missnöjesyttringar, biståndsprogram, eller ens militära interventioner.

För svenskt och europeiskt vidkommande gäller därför att lägga förväntningarna på rätt nivå, lära sig leva med kris och oro i EU:s södra grannskap, och därefter agera pragmatiskt, stödjande och stabiliserande.

Aron Lund *är forskare vid FOI.*

Unga människor i Mellanöstern och Nordafrika utan framtidshopp kommer att öka migrationstrycket mot Europa. Foto: Rawpixel.com / Shutterstock.

Vad kan vi göra för Mali?

Den senaste tidens utveckling i Mali och i regionen ger vid handen att olika insatser, både multinationella och nationella, måste ta ett tydligare helhetsgrepp, agera mer synkront och ha beredskap att snabbare kunna anpassa sig till ändrade förutsättningar givet oförutsägbarheten och komplexiteten i utmaningarna, skriver ***Kristina Bergendal****.*

Den 18 augusti genomfördes en militärkupp i Mali, den fjärde i landets 60-åriga historia. Det är en indikation på hur bräcklig staten Mali är. Mali är dock inte den enda staten i Sahelregionen[1] som är svag. De stater som bildades här under avkoloniseringen i slutet av 1950-talet och början av 1960-talet har ofta varit svaga med underliggande spänningar. Regionen präglas också sedan lång tid tillbaka av interaktion mellan länderna, samt särskilt även med Algeriet och Libyen genom handelsrutter och nomadiserande folk, bl a tuareger.

De breda kontaktytorna, kombinerat med flera svaga stater, långa och porösa gränser, samt svår terräng och klimat, inbjuder till både legala och illegala gränsöverskridande verksamheter.

Centralt i denna oförutsägbara och komplexa region ligger Mali. Den övergångsregering som militärjuntan nu tillsatt har ingen enkel uppgift – att leda landet fram till de val som sägs ska äga rum om 18 månader för att få till stånd en övergång till civilt styre.

Att militärjuntan utsåg en övergångsregering en dryg månad efter kuppen beror sannolikt på att den västafrikanska samarbetsorganisationen ECOWAS[2] snabbt införde sanktioner mot Mali. Kraven för att lyfta sanktionerna var att en civil premiärminister skulle utses. Malis grannländer har naturligen hyst stor oro kring risken för regional spridning av terrorism, organiserad brottslighet och ökad politisk instabilitet.

TVÅ KONFLIKTER – ELLER?

Situationen i Mali är minst sagt komplex. Förenklat uttryckt präglas landet av konsekvenserna av två konflikter, som är en funktion av varandra.

Sedan årtionden råder ett spänt förhållande mellan folkgrupperna i södra delen i landet som dominerar det politiska och ekonomiska livet, och olika minoritetsfolk i norr. Den offensiv som de väpnade extremistgruppernas i norra Mali inledde 2013 har sitt ursprung i det friktionsfyllda förhållandet mellan nord och syd. Ett fredsavtal, som förhandlades fram under Algeriets ledning, undertecknades 2015 av Malis dåvarande regering samt de regeringstrogna grupperna och de grupper som stridit för ökat självstyre i landet.

Fredsavtalet utgör grunden för att långsiktigt skapa stabilitet i Mali. En bärande tanke är att maktbalansen ska omfördelas i syfte att ge norra Mali ökad representation i beslutsfattandet. Sedan fredsavtalet undertecknades har flera rebellgrupper brutit mot avtalet. Därtill har genomförandet av de grundläggande delarna av fredsavtalet skett långsamt eller knappast alls. Detta innebär att nödvändiga reformer för att stärka den svaga maliska staten inte genomförts.

---

[1] Sahel definieras av Wikipedia som : norra Senegal, södra Mauretanien, Mali, södra Niger, nordöstra Nigeria, södra och Centrala Tchad och in i Sudan.

[2] Economic Community of West African States.

Svensk patrull på uppdrag. Foto: Oscar Larsson / Försvarsmakten.

Säkerhetsläget är särskilt allvarligt i landets centrala delar där etniska friktioner exploateras av såväl kriminella som islamistiska våldsbejakande grupper. De utnyttjar bristen på statlig närvaro för sin verksamhet. Några av de mest drabbade områdena i centrala Mali gränsar till Burkina Faso och Niger. Spridningen av terrorism och organiserad brottslighet påverkar också säkerhetsläget i dessa länder liksom även i den vidare regionen.

Det internationella samfundet har på olika sätt hanterat konfliktproblematiken i Mali. MINUSMA:s[3] huvudsakliga uppgift är att stötta implementeringen av fredsavtalet. Gradvis har även situationen i centrala Mali uppmärksammats i de FN-resolutioner som berör MINUSMA:s verksamhet.

Bekämpningen av väpnade terroristgrupper i Sahelregionen har sedan 2014 utövats av den franskledda insatsen Operation Barkhane.

> Nyckeln finns i formuleringen ”säkerhet – utveckling”.

Givet det senaste årets ökning av de väpnade extremistgruppernas aktiviteter har Frankrike beslutat att inkludera en multinationell specialförbandsstyrka, Task Force Takuba.

Även USA har intressen i regionen och bedriver insatser och kapacitetshöjande verksamheter (främst terroristbekämpning). USAFRICOM är ansvarigt härför.

EU har sedan lång tid omfattande stödprogram för Mali och regionen. De inkluderar kapacitetshöjande insatser bl a inom ramen för EUCAP Sahel Mali (råd och stöd till interna säkerhetsstyrkorna i Mali) samt EU Training Misson Mali (utbildning av Malis försvarsmakt).

INTERNATIONELLT STÖD KRÄVS

Den senaste tidens utveckling i Mali och i regionen ger vid handen att olika insatser, både multinationella och nationella, måste ta ett tydligare helhetsgrepp, agera mer synkront och ha beredskap att snabbare kunna anpassa sig till ändrade förutsättningar givet oförutsägbarheten och komplexi-

[3] *United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali.*

teten i utmaningarna. Den regionala aspekten måste också beaktas.

Vill man försöka se glaset som halvfullt istället för halvtomt skulle de 18 månader som står till den maliska övergångsregeringens förfogande kunna användas av det internationella samfundet för att påskynda implementeringen av fredsavtalet. Detta gäller särskilt institutionella reformer och decentraliseringen som utgör viktiga faktorer för fördelning av parlamentsplatser och valkretsindelning, centrala komponenter inför de kommande valen. Arbetet bör även inkludera att mer långsiktigt lägga grunden för fungerande basala statliga institutioner.

Det vore inte ologiskt att ECOWAS fick en central roll i att bistå Mali med att skapa momentum för fred och försoning. En regionalt och lokalt förankrad process borde borga för fördjupad kulturell förståelse, ökad långsiktighet och hållbarhet. ECOWAS har efter militärkuppen visat att man är beredd att använda både morot och piska. Kanske kunde en utökad dialog mellan de regionala organisationerna ECOWAS och EU skapa nya infallsvinklar vad gäller EU:s engagemang i Sahel?

Därtill borde det internationella samfundet satsa ännu mer på att bygga upp den maliska institutionella kapaciteten på central, regional och lokal nivå. Utan institutionell kapacitet är det svårt att förvalta och vidareutveckla de grundläggande strukturerna som krävs för en stat.

För att så framgångsrika frön i denna komplexa miljö menar jag att nyckeln finns i den på papperet enkla formuleringen ”säkerhet – utveckling”. Detta är som bekant lättare sagt än gjort. Det krävs att stabiliserande militära insatser verkligen följs upp med långsiktigt institutionsbyggande som omhändertar flödena mellan olika administrativa nivåer. Då måste det också finnas en helhetssyn som strävar efter att finna hängrännor och motverka stuprör. Jag menar att Sverige i långt större utsträckning skulle kunna utveckla och implementera ett helhetstänkande. I Mali har vi redan flera instrument till vårt förfogande, militär trupp och instruktörer, kapacitetsbyggande, biståndsprojekt och diplomati. Men Sverige har inte till fullo utnyttjat den samlade potentialen i den säkerhetspolitiska verktygslådan. Den svåra situationen i Mali borde vara ett tillfälle att snabbt se över former och möjliga synergier i det svenska engagemanget. Det brådskar nämligen för Mali.

Kristina Bergendal *är senior rådgivare i strategiska frågor vid Högkvarteret. Hon är diplomat och reservofficer. Under sex månader 2018-2019 tjänstgjorde hon som säkerhetspolitisk rådgivare i Mali till Force Commander MINUSMA, Generallöjtnant Dennis Gyllensporre.*

Force Commander, generallöjtnant Dennis Gyllensporre, i samtal med officerare och soldater ur Mali 12:s skyttekompani. Foto: Oscar Larsson / Försvarsmakten.

Sjukvården i det nya totalförsvaret

Vård- och omsorgskedjan hänger ihop. Även om olika aktörer svarar för olika delar måste ett tydligare ansvar utpekas för att det ska fungera längs hela kedjan. Här har staten och regionerna en gemensam och mycket viktig uppgift att lösa. Det saknas inte beslutsunderlag, men politisk handlingskraft, skriver ***Lars Nylén*** *och* ***Lovisa Strömmer****.*

I och med Sovjetunionens upplösning 1991 och den ”strategiska timeouten” reducerades förutsättningarna för ett nationellt försvar mycket kraftigt. Försvarsmaktens tidigare förmåga till kvalificerat traumaomhändertagande och kirurgi sjönk avsevärt.

FÖRMÅGAN FÖRSVANN

Den tidigare militära kapaciteten på ca 1 000 operationer per dygn avvecklades. Behovet av traumavård i kris och krig skulle därmed täckas av den civila sjukvården. Men som följd av försvarsbesluten hamnade den civila sjukvårdens krigsplanläggning i träda.

Den civila sjukvården har de senaste tjugofem åren genomgått stora förändringar. Till följd av den medicinska utvecklingen, ökad dagkirurgi och den s k Ädelreformen år 1992 har antalet slutna vårdplatser i Sverige minskat kraftigt, från fler än 120 000 i slutet av 1960-talet till cirka 21 000 år 2019. Nivåstrukturering, specialisering och antalet privata vårdgivare har samtidigt ökat.

I Sverige har man med öppna ögon tillåtit en utveckling där den civila sjukvården även utan externa påfrestningar ofta ligger på, eller över, kapacitetstaket. Den katastrofmedicinska beredskapen är redan vid fredskriser skör och otillräcklig. Behovet av förbättringar har påtalats i flera år, bland annat i Kungl Krigsvetenskapsakademiens forskningsprojekt KV 21 (2017 och 2018), av Försvarsberedningen i rapporten *Motståndskraft* (2017), av Försvarsmakten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) (2017) och av den medicinska professionen.

Coronapandemin, som alltjämt grasserar i världen, visar förvisso på förmåga till akut omställning och en god verksamhetsnära innovationskraft i sjukvården. Men den utvidgade intensivvården har till stor del möjliggjorts genom att vårdpersonal flyttats från operationsavdelningarna. I ett läge som skulle kräva en samtidigt ökad operations- och intensivvårdsförmåga vore en sådan omställning väsentligt svårare.

Pandemin visar tydligt på vårdens skörhet, allvarliga undanträngningseffekter, ökande vårdköer och begränsad sjukvård för äldre personer. Pandemin bekräftar behoven och styrker argumenten för flera tidigare framlagda förslag. Nu krävs handling.

Resurser måste avsättas för en ökad förmåga att bedriva sjukvård vid kriser och krigsförhållanden. Ett välfärdssamhälle måste kunna upprätthålla en kvalificerad sjukvård för fler än de högst prioriterade även då det utsätts för stora påfrestningar. Men idag kan man se ett

stort gap mellan å ena sidan förmågan och å den andra den föreslagna ambitionen vid fredskriser och krig att behandlingsresultaten för det stora flertalet patienter så långt möjligt ska motsvara den nivå som gäller under normalläge i fred.[1]

Vårdprinciperna i krig måste ha en väsentligt högre ambition än palliativ vård för civila och militära patienter och att människor över en viss ålder hålls utanför sjukvården. Sjukvårdskedjan omfattar allt från akutsjukvård och högspecialiserad vård till rehabilitering och kommunal vård och omsorg. Vård- och omsorgskedjan hänger ihop. Även om olika aktörer svarar för olika delar måste ett tydligare ansvar utpekas för att det ska fungera längs hela kedjan. Här har staten och regionerna en gemensam och mycket viktig uppgift att lösa. Det saknas inte beslutsunderlag, men däremot politisk handlingskraft!

Det civila försvaret måste i princip byggas upp från grunden. Därvid måste hälso- och sjukvården ges en prioriterad position. Det föreligger således ett stort behov som omfattar hela vårdkedjan samt garanterad

Omfattande förbättringar är nödvändiga inom sjukvården för att klara svåra samhällspåfrestningar som exempelvis ett krig. Foto: Anna Shvets / Pexels.

tillgång till kritiska resurser och bättre försörjningsberedskap. För att kunna hantera allvarliga händelser med ett stort antal skadade krävs ett väl fungerande omhändertagande av traumapatienter i vardagen. Tiden är därvid en kritisk faktor. I Sverige finns dock ingen enhetlig organisation av traumavården. Detta har påpekats i flera rapporter sedan 2015. Flera viktiga förslag har lämnats, men få har genomförts.

Gång på gång visar verkligheten att styrande dokument för sjukvård och omsorg tolkas på olika sätt av olika huvudmän. Det måste till ett ökat ansvarstagande då det gäller att följa styrdokumenten. Det är inte tillfredsställande att vänta med att ta till sig dessa tills man står mitt i krisen eller får anmärkningar från inspektioner.

Det måste dessutom byggas en ny struktur för lagerhållning och omsättningsrutiner för hela vårdkedjan. Coronapandemin visar tydligt på bristerna i nuvarande system där ”just-in time” snabbt utvecklades till ”not-in time” eller ”not-at-all”. Så kan det inte fortgå.

Det är mycket allvarligt att utbildning i katastrofmedicin ännu inte återkommit som obligatorisk del i all grundutbildning av läkare, tandläkare och sjuksköterskor. Redan år 2015 påpekade Socialstyrelsen att vårdpersonal i Sverige har en begränsad erfarenhet av att behandla många patienter med svåra traumaskador.

Det är uppenbart att Försvarsmaktens sjukvårdsförmåga måste utvecklas. Den bör koncentreras till stridszonen och transport ur denna till en plats där den civila sjukvården kan ta över. Samtidigt får vi inte glömma att det moderna kriget är totalt och att stridszonen kan ligga mitt i staden och även drabba många civila.

När behoven snabbt ökar visar erfarenheten från pandemin tydligt hur det kan bli konkurrens om resurser. Vårt moderna samhälle bygger på kedjor med system i system, vilket innebär beroenden. En störning, också i ett annat land, kan snabbt innebära dominoeffekter. Därför krävs en bättre basberedskap på alla nivåer också i Sverige. Nationell nivå måste få ett ökat professionsinflytande för att det ska skapas förtroende för den samordning som är nödvändig vid kriser.

> Bättre beredskap krävs på alla nivåer.

VAD BEHÖVER GÖRAS?

- Öka det permanenta antalet intensivvårdsplatser.
- Bygg upp en bättre basberedskap för pandemier som orsakas av bakterier, virus och andra biologiska agens.
- Den, också för vården, gällande ansvarsprincipen måste för allvarliga lägen, när behoven når över förvaltningsgränserna, kompletteras med en kompetent struktur som har förmåga att på rätt sätt hantera det nationella perspektivet.
- En nationell plan för trauma- och katastrofmedicinsk utbildning, träning och övning bör upprättas och genomföras. Nära samverkan bör ske med Försvarsmedicincentrum, också därför att skadepanoramat vid krig är annorlunda än vid fredsolyckor.
- Upprätta masskadeplaner i samtliga regioner.
- Bibehåll traumakompetens på akutsjukhus inom alla regioner och utveckla omställningsförmågan för fler IVA-platser och operationsresurser för fredskris, höjd beredskap och krig.
- Utveckla och etablera rehabiliteringsvården efter trauma och annan svår sjukdom.
- Inför med det snaraste obligatorisk utbildning i katastrofmedicin och traumavård för läkare, tandläkare och sjuksköterskor.
- Utveckla Försvarsmaktens sjukvårdsförmåga för stridszonen.
- Säkerställ sjukhusens och vårdcentralernas tillgång till samhällsteknisk service också vid störda samhällsförhållanden.
- Säkerställ nationell, regional och lokal tillgång till läkemedel och sjukvårdsmateriel inklusive omsättningslager samt nödvändig tillverkningskapacitet i landet.
- Beakta krisberedskapsaspekter i avtal och upphandlingar inom hälso- och sjukvården.

Lars Nylén *är f d chef för Rikskriminalpolisen, Generaldirektör och Jur. kand.*

Lovisa Strömmer *är docent i kirurgi, överläkare och tidigare ordförande i Svensk Förening för Traumatologi.*

[1] *Hälso- och sjukvård i det civila försvaret – underlag till försvarspolitisk inriktning, Delbetänkande av Utredningen om hälso- och sjukvårdens beredskap, Statens offentliga utredningar, SOU 2020:23, Stockholm 2020, s 50 ff.*

Spåren förskräcker – men…

”Vad ska du göra till helgen?” frågade jag för tio år sedan en gammal finsk överste. Han såg förvånat upp. ”Men,” sa jag, ”kan du inte ta med dig en *porukka* handfasta mannar på lördag och komma och *ta* Sverige?” Han blev alldeles perplex, tyst. Sen log han, med hela ansiktet… Jo, det *hade* ju faktiskt varit genomförbart, så genant nergånget som det svenska försvaret då var. Nu är det betydligt bättre, som tur är. Utvecklingen har t o m gått dithän, att finska försvarspolitiker på allvar diskuterar militärt samarbete med Sverige. Läser man den svenske försvarsministerns glada kommentarer om det finska samarbetet tycks allt vara frid och fröjd. Stor tillförsikt genomlyser de nya svensk-finska presskommunikéerna.

Medan vi i Sverige för länge sedan förträngt ett antal obehagligheter i samband med Finland, kan man vara försäkrad om att inget är glömt i Helsingfors. Ingmar Bergman visste, att *ingenting stannar kvar så länge i minnet som en oförrätt*. Och ärren efter svårare svek ärvs ner i generationer, i synnerhet om man är duktig i historia, vilket man är Finland, och om det, som i Finland, gäller hatkärleken till storebror Sverige. Här i landet har under tiden kunskapen om Finland minimaliserats. Knappast någon svensk politiker kan finska. I Finland däremot kan man Sverige, finsk-svensk historia i synnerhet, och de flesta politiker talar hyfsad till god svenska.

Den är inte rolig nu och var det inte då heller. Men på 1950-talet skrattade man i Finland igenkännande, ibland hånfullt, åt karikatyren om hur Finlands president Kekkonen och Sveriges statsminister Erlander var ute och promenerade på en tunn sjöis. Plötsligt brister isen, och Erlander går ner sig. Medan han kämpar för sitt liv plockar Kekkonen omständligt fram sin stora pluska, letar fram en (finsk) mark och lämnar den till den i vaken flämtande Erlander: ”*Ole hyvä*” (var så god)! Förmodligen får detta inget att pingla till för dagens svenskar. Men i Finland är betydelsen självklar. Man skrattar åt *tyhmä ruotsalainen*. Där fick han, den snåle och svekfulle svensken!

Foto: Maria Spann.

I Finland minns man fortfarande hur den svenska regeringen ”svek” under Vinterkriget 1939-40, hur vi först torpederade den gemensamma s k Sandler-planen att förstärka Åland, hur vår militära hjälp uteblev inför sovjetangreppet 1939. Och inte har man glömt den svenska högst profitabla ”neutraliteten” samtidigt som *broderfolket* led enorma befolknings-, territoriella och ekonomiska förluster. De historiskt kunniga minns även svenska regeringens svek 1918, i synnerhet beträffande Åland, prisgivandet av hela Finland i 1808-09 års krig, Gustav III:s, hattarnas och Karl XII:s för Finland olycksaliga militära äventyr under 1700-talet, samt, förstås, som kontrast, de finska truppernas avgörande insatser för den svenska 1600-talsstormakten, där Sverige till slut ”försvarade sig till sista finnen”.

Mot denna skeva mentala bakgrund är det långt ifrån säkert att finska försvarspolitiker betraktar det nya samarbetet med Stockholm lika rosenrött som deras optimistiska svenska kolleger. I Helsingfors måste man fråga sig: Kommer svenskarna att i ett krisläge leverera enligt avtal? Verkligen? Har Sverige militär resurser nog? Och, framför allt, *vågar* en ensamstående och därtill svag och ”feministisk” svensk regering stå upp och sätta in beväpnad svensk trupp för ett hotat Finlands frihet? Spåren förskräcker.

Men, en fortsatt svensk upprustning till minst Natostandard på två procent av bruttonationalprodukten torde lugna såväl finska som svenska försvarsskeptiker. För att inte tala om intresserade ryssar och amerikaner.

***Hain Rebas** är Professor emeritus och var det fria Estlands första försvarsminister.*

Författare till Vårt Försvars krönika väljer själva sitt ämne och ansvarar för innehållet.

Information från Kansliet

Bästa medlem i Allmänna Försvarsföreningen!

Betalningsavi med OCR-nummer för medlemsavgiften 2021 bör vara dig tillhanda kring 11 januari. Du får den antingen per post eller per e-mail. För att underlätta administrationen ber jag dig betala i enlighet med den utsända fakturan i stället för att redan under 2020 betala till vårt bank- eller plusgiro.

Varma Julhälsningar
***Olle Schylander**, kanslichef*

Foto: Pxhere.

Stöd AFF
- Bli medlem nu!

För 300 kronor/år får du fyra nummer av
Vårt Försvar och kallelser till föreningens aktiviteter
(t o m 25 år är medlemsavgiften 100:-).

Inbetalning sker till plusgiro 12711-8
alt bankgiro 482-8885 eller Swish 1234656641.

Ange:

Namn
Adress
Telefon
E-postadress
Ålder

Mer information finns
på föreningens hemsida

www.aff.a.se

aff
FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

Allmänna Försvarsföreningen, aff, är en ideell förening som har genomfört verksamhet och publicerat denna tidskrift sedan 1890!

aff är fristående från myndigheter och politiska partier och föreningens ändamål är att aktivt delta i den säkerhets- och försvarspolitiska debatten genom föredrag, diskussioner och seminarier i syfte att främja Sveriges förmåga att möta såväl militära som andra former av samhällshot.

Posttidning B
Vårt Försvar
Teatergatan 3
111 48 Stockholm

Foto: Pxhere.